

Kadın/Woman 2000
Kadın Araştırmaları Dergisi - Journal for Women's Studies

Aralık/December 2008
Cilt/Volume IX Sayı/Issue 2

Doğu Akdeniz Üniversitesi / Eastern Mediterranean University

© 2010 Doğu Akdeniz Üniversitesi Yayınevi
© 2010 Eastern Mediterranean University Press
Printed in North Cyprus by the Eastern Mediterranean University Printing House

ISSN 1302-9916

KADIN / WOMAN 2000
Journal for Woman Studies

Publisher

Prof. Dr. Abdullah Y. Öztoprak (Rector)
Eastern Mediterranean University (EMU) TRNC
(on behalf of)

Editors

Assoc. Prof. Dr. Fatma Güven Lisaniler
Assist. Prof. Dr. Hanife Aliefendioğlu

Associate Editors

Donna Ruzanno (MFA), EMU – TRNC
Zehra Nalbantoğlu, EMU-TRNC
Mine Çeliker, EMU- TRNC

Editorial Board

Assoc. Prof. Dr. Fatma Güven Lisaniler, EMU–TRNC
Assoc. Prof. Dr. Sevin Uğural, EMU – TRNC
Assist. Prof. Dr. Hanife Aliefendioğlu, EMU–TRNC
Assist. Prof. Dr. Nurten Kara, EMU – TRNC
Assist. Prof. Dr. Pembe Behçetoğulları, EMU–TRNC

Journal Secretary: Nesrin Dağ

Cover Design: Roya Alagheband

About the Journal: *Kadın/Woman 2000 - Journal for Women's Studies* is a publication of Eastern Mediterranean University - Centre for Women's Studies. It is published biannually and is a multi-disciplinary, refereed and bilingual journal (both Turkish and English) dedicated to the scholarly study of all aspects of women's issues. The articles published are primarily on topics concerning women's rights, the socio-cultural aspects and position of women in society as well as particular legal issues. Articles are accepted from all disciplines such as literature, sociology, psychology, anthropology, law, political science, economics, medicine, cultural history as well as book reviews on recent publications and news and reports on important scientific events.

Language : Turkish / English

EASTERN MEDITERRANEAN
UNIVERSITY
Center for Women's Studies

Academic Advisory Board

Feride Acar (Turkey)
Nurten Aksugür (North Cyprus)
Yonca Al (North Cyprus)
Sevda Alankuş (Turkey)
Arzu Alibaba (North Cyprus)
Aysel Aziz (Turkey)
Beth Baron (USA)
Mutlu Binark (Turkey)
Yıldız Ecevit (Turkey)
Şeyma Güngör (Turkey)
Berit Hagekull (Sweden)
Deniz Kandiyoti (England)
Meryem Koray (Turkey)
Burçak Keskin Kozat (USA)
Biran Mertan (North Cyprus)
Jacqueline Nadel (France)
Louis Oppenheimer (Netherlands)
Blaise Pierrehumbert (Switzerland)
Rana Tekcan (Turkey)
Lucette Valensi (USA)
Netice Yıldız (North Cyprus)

Correspondence Address

Kadın/Woman 2000
Center for Women's Studies,
Eastern Mediterranean University
BE280,
Gazimağusa - North Cyprus
(via Mersin 10 - Turkey)
e-mail: jws.cws@emu.edu.tr
<http://kwj2000journal.emu.edu.tr>

Indexing: Kadın/Woman 2000 is indexed in GenderWatch, Contemporary Women's Issues, General Academic ASAP International, IT One File, General Reference Center, General Reference Center Gold, IT Custom, MLA International Bibliography, Turkologischer Anzeiger, Index Islamicus and EBSCO.

DOĞU AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
Kadın Araştırmaları ve Eğitimi Merkezi

KADIN / WOMAN 2000
Kadın Araştırmaları Dergisi

Akademik Danışma Kurulu

Feride Acar (Türkiye)
Nurten Aksugür (KKTC)
Yonca Al (KKTC)
Sevda Alankuş (Türkiye)
Arzu Alibaba (KKTC)
Aysel Aziz (Türkiye)
Beth Baron (ABD)
Mutlu Binark (Türkiye)
Yıldız Ecevit (Türkiye)
Şeyma Güngör (Türkiye)
Berit Hagekull (İsveç)
Deniz Kandiyoti (İngiltere)
Meryem Koray (Türkiye)
Burçak Keskin Kozat (ABD)
Biran Mertan (KKTC)
Jacqueline Nadel (Fransa)
Louis Oppenheimer (Hollanda)
Blaise Pierrehumbert (İsviçre)
Rana Tekcan (Türkiye)
Lucette Valensi (ABD)
Netice Yıldız (KKTC)

Yazışma Adresi

Kadın/Woman 2000
Kadın Araştırmaları ve Eğitimi Merkezi,
Doğu Akdeniz Üniversitesi
BE280, Gazimağusa - KKTC
e-posta: jws.cws@emu.edu.tr
http://kwj2000journal.emu.edu.tr

Veritabanları:

Kadın/Woman 2000 dergisi GenderWatch,
Contemporary Women's Issues, General
Academic ASAP International, IT One File,
General Reference Center, General Reference
Center Gold, IT Custom, MLA International
Bibliography, Turkologischer Anzeiger, Index
Islamicus ve EBSCO tarafından taranmaktadır.

Derginin Dili : Türkçe / İngilizce

Sahibi

Prof. Dr. Abdullah Y. Öztoprak (Rector)
Doğu Akdeniz Üniversitesi (DAÜ) (adına),KKTC

Editörler

Doç. Dr. Fatma Güven Lisaniler DAÜ-KKTC
Yard. Doç. Dr.Hanife Aliefendioğlu DAÜ-KKTC

Yardımcı Editörler

Donna Ruzanno (MFA), DAÜ-KKTC
Zehra Nalbantoğlu, DAÜ-KKTC
Mine Çeliker, DAÜ-KKTC

Editör Kurulu

Doç. Dr. Fatma Güven Lisaniler, DAÜ-KKTC
Doç. Dr. Sevin Uğural, DAÜ-KKTC
Yard.Doç.Dr. Hanife Aliefendioğlu, DAÜ-KKTC
Yard.Doç.Dr. Nurten Kara, DAÜ-KKTC
Yard.Doç.Dr. Pembe Behçetoğulları,DAÜ-KKTC

Dergi Sekreteri: Nesrin Dağ

Kapak Tasarım: Roya Alagheband.

Dergi Hakkında:*Kadın/Woman 2000- Kadın Araştırmaları Dergisi*, Doğu Akdeniz Üniversitesi-Kadın Araştırmaları ve Eğitimi Merkezi'nin bir yayın organı olup, Merkez'in amaçları doğrultusunda kadın konusu ile ilgili değişik disiplinlerde yapılan çalışmalara yer veren bilimsel düzeyde hakemli bir dergidir. Her yıl 2 cilt 2 sayı olarak Türkçe ve İngilizce yayımlanan dergi, toplumsal cinsiyet ve kadının konumu ve hakları konularında sosyoloji, psikoloji, sağlık,antropoloji, hukuk, siyaset bilimi, ekonomi, sanat tarihi, arkeoloji, edebiyat ve iletişim alanlarında disiplinler arası nitelikli bilimsel makaleler yayımlar. Ayrıca kadın konusunda yapılan çalışmalar ve yayımlarla ilgili bilimsel tanıtım yazılarına yer verir.

İçerik/Contents

Cilt/Volume IX Sayı/Issue 2

Aralık/December 2008

From the Editor

Makaleler/ Articles

Gender Dissolved in Narrative: Jeanette Winterson's Narrative Strategy in *Written on the Body*

Jeanette Winterson'in *Written on the Body* Romanındaki Anlatı Stratejisi

Aylin Atilla..... 1

Women's history and women's literature in Serbia in the context of Balkan multi-confessional and multi-cultural communities

Çok Kültürlü Balkan Toplumlari Çerçevesinde Sırbistan'daki Kadın Tarihi ve Edebiyatı

Aleksandra Petrovic..... 11

Türkiye'deki Bir Kadın Örneğinde Göreli Yoksunluk ve Adil Dünya İnancı İle Siyasal Katılım Düzeyleri Arasındaki İlişki

A Valuation of Relative Deprivation and Just World Belief Variables on Political Participation Levels of Women Living in Turkey

Gözde Kırıl..... 23

Ali Dönmez

Derya Hasta

Kadın Çalışmaları ile ilgili Etkinlikler, Notlar ve Raporlar / Activities, Notes, and Reports on Women's Studies

Women, Conflict and Peace: A Case Study

Kadınlar, Çatışma ve Barış: Bir Örnek

Patrizia Violi..... 49

Kuzey Kıbrıs'ta Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Mücadelesinde Kurumsallaşmaya Doğru: Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları Odak Noktası Üzerine Notlar

Notes on Institutionalisation of Gender Equality Struggle in North Cyprus:
Gender Studies Focal Point
(Süreyya Çelmen Değer)..... 75

Yayın İlkeleri..... 81

Notes for Contributors..... 85

Bu sayıda katkıda bulunan yazarlar / Authors in this issue..... 89

Bu sayıda hakemlik yapanlar / Referees in this issue..... 90

From the Editors!

Dear readers, we are glad to introduce you Volume 9 issue 2 of Kadın/Woman 2000. This issue includes three articles on various topics, a bibliographical work, a note on North Cyprus institutionalization of gender equality struggle and documentation of 8 March 2010 events in North Cyprus.

The article of Aylin Atilla reconsiders why the writer presents a narrator whose gender and sex remain undeclared and analyzes how Winterson creates a narrative which backgrounds gender to transform the hetero-narrative and its gendered pretexts. An interesting study by Aleksandra Petrovic examines gender stereotypes in textbooks and curricula in primary and secondary school in Serbia. Gözde Kırıl, Ali Dönmez and Derya Hasta investigates the relationships between relative deprivation, belief in a just world and political participation among women in Turkey. The bibliographical work of Patrizia Violi presents the outcome of a cooperative peace project carried out by The Jerusalem Link, initiated in 1994 by two Women's Centres: the Israeli Bat Shalom and the Palestinian Jerusalem Women's Centre. Second work under this section by Süreyya Çelmen Değer introduces the first gender equality institutionalization efforts in North Cyprus. The work by Nesrin Dağ documents 8 March 2010 events in North Cyprus.

We would like to express our acknowledgements to all those who did serious work for the reviewing and editing of the papers, and publicity of the journal. We are indebted to Assoc. Prof. Dr. Necdet Osam the Chair of the Executive Board of EMUpress, our colleagues Zehra Nalbantoğlu, Mine Çeliker and Donna M. Ruzzano for all their editorial work, and to Roya Alagheband for her cover design, to Nesrin Dağ and İrem Bailie for secretarial work and to Selda Adaöz, Mine Erçoban, and their team in the EMU printing office without whose generous contributions this work would have never been completed.

Editors

Fatma Güven Lisaniler

Hanife Aliefendioğlu

Gender Dissolved in Narrative: Jeanette Winterson's Narrative Strategy in *Written on the Body*

Aylin Atilla*
Ege University

Abstract

Contemporary British writer Jeanette Winterson, in *Written on the Body* (1992), problematizes the construction of gender and gendered narratives by undertaking an experiment through a narrator whose sex and gender remain nameless. Winterson's text displays discontinuity of the narrator-subject who recognizes inconsistency. Not an "intelligible" body, but a "specter of discontinuity and incoherence," as Judith Butler calls, the narrator is "constantly prohibited . . . by the very laws that seek to establish causal or expressive lines of connection among biological sex, culturally constituted genders, and the expression or effect of both in the manifestation of sexual desire through sexual practice" (Butler 1990, 17). Concentrating on the androgenic nature of the unconscious manifesting itself through writing in Winterson's novel, this paper aims to reconsider why the writer presents a narrator whose gender and sex remain undeclared. It also aims to analyze how Winterson creates a narrative which backgrounds gender to transform the hetero-narrative and its gendered pretexts.

Key words: Jeanette Winterson, *Written on the Body*, gender, body as text/text as body, Judith Butler, French feminism.

Introduction

In *Written on the Body*, Jeanette Winterson, by undertaking an experiment through a narrator whose sex and gender remain nameless, problematizes the construction of gender and gendered narratives. Winterson's narrator-subject recognizes inconsistency yet apparently is helpless to prevent it. Not an "intelligible" body, but a "specter of discontinuity and incoherence," as Butler calls, the narrator is "constantly prohibited . . . by the very laws that seek to establish causal or expressive lines of connection among biological sex,

* Assist. Prof. Dr. Aylin Atilla, Ege University, Faculty of Letters, Department of English Language and Literature, Izmir-Turkey. E-mail: atillaaylin@yahoo.co.uk

culturally constituted genders, and the expression or effect of both in the manifestation of sexual desire through sexual practice" (Butler, 1990: 17). Concentrating on the androgenic nature of the unconscious manifesting itself through writing in Winterson's text, this paper aims to reconsider why the writer presents a narrator whose gender and sex remain undeclared.

Winterson's strategy offers a way of thinking about sexuality and gender that transcends constructions of homo/hetero/bi-sexuality. The narrator has relationships with both sexes, however sexual experiences attributed to gender are not underlined, on the contrary, individual differences are emphasized. Alison Booth maintains that the narrator's sexuality is "more indeterminate than bisexuality, which presumes a subject of dual desires but single sex . . . : an unnameable field of intersecting desires" (Booth 2000: 18). The narrator is not necessarily bisexual, but rather is at the centre of a heterogeneous range of sexual differences: the subject of a discursive domain in which the narrator's gender is fluid. Moreover, the text produces other possible questions, for instance; why, in contrast with the narrator, Louise-the beloved is portrayed as extremely feminine or why Winterson did not create a pair of genderless lovers. Construction of Louise's excessive femininity opens a space between androgyny and extreme femininity in which multiple degrees of femininity can exist. Instead of creating two genderless lovers, which might be viewed as the promotion or elevation of androgyny, Winterson prefers to represent gender possibilities through a variety of characters who display different degrees of feminine and masculine.

The love story recounted by the narrator is cut short by Louise's illness: a rare form of cancer. Andrea Harris pointed out that "as the narrator struggles with the loss of [the] beloved to cancer, [he/she] attempts to literally recreate her through and as a written text" (Harris 2000: 129). For the narrator, "written on the body is a secret code only visible in certain lights; the accumulation of a lifetime gather there" (WB 89). The early parts of the novel involve two parallel narratives: one tells the narrator's affairs prior to Louise and the other the ongoing relationship with her. Read inside one another, the former love stories emphasize the profound reeducation of the narrator about love from a heartless lover to a committed, deeply passionate one through the relationship with Louise. While educating the self in and with Louise's absence, the narrator speaks constantly of crossing all boundaries between them: "I will find a map as likely as any treasure hunt. I will explore you and mine you, and you will redraw me according to your will. We shall cross one another's boundaries and make ourselves one nation" (WB 20). In the beginning, the narrator wants to immerse fully in the beloved's being, primarily her physical being:

I didn't only want Louise's flesh; I wanted her bones, her blood, her tissues . . . that bound her together. I would have held her to me though time had stripped away the tones and textures of her skin . . . for a thousand years until the skeleton itself rubbed away to dust. (WB 51)

In the central section, the narrator concentrates on the body by reading, exploring and mapping it as if the female body has been a text. This part describes the body in precise anatomical detail by concentrating on skin, skeleton, organs, tissues, and senses. However, in the beginning of this part of the novel, the narrator defines Louise's body as a body invaded by cancer cells; a body in decay and destruction: "here they come, hurtling through the blood stream trying to pick a fight. There's no-one to fight but you Louise. You're the foreign body now" (WB 116). Apparently, the narrator's understanding of love expands and matures in the act of writing:

She was my twin and I lost her. Skin is waterproof but my skin was not waterproof against Louise. She floated me and she has not drained away. I am still wading through her, she beats upon my doors and threatens my inner most safety. I have no gondola at the gate and the tide is still rising. Swim for it, don't be afraid. I am afraid.
Is this her revenge? 'I will never let you go.' (WB 163)

The engendered voice may render itself as unreliable; however, Winterson's narrator seeks for emotional veracity. The reader should entangle narrative threads to realize the depth of their love: "For carpet makers and cloth weavers all over the world, the challenge of [King Solomon's] knot lies in the rules of its surprises . . . Louise and I were held by a single loop of love" (WB: 87-88). Moreover, the narrator discovers through Louise the allure of doubleness:

I've hidden those words in the lining of my coat. I take them out like a jewel thief when no-one's watching. They haven't faded. Nothing about you has faded. You are still the colour of my blood. You are my blood. When I look in the mirror it's not my own face I see. Your body is twice. Once you once me. Can I be sure which is which? (WB: 99)

Previously, the narrator claims that the sentence "I love you" remains as "always a quotation" and "the most unoriginal thing" (WB 9). Yet later, for the narrator who reaches to the point of becoming one with the beloved by transgressing ego boundaries, the appropriate expression can be "I love *to* you" which, as Irigaray proposes, means "I do not subjugate you or consume you" and in which the "to" is the site of "non-reduction of the person to the object" (Irigaray 1996b: 109-10):

I love you. I desire you, I take you, I seduce you...and so on, always risk annihilating the alterity of the other, of transforming him/her into my property, my object, of reducing him/her to what is mine, into mine, meaning what is already a part of my field of existential or material properties . . . The "to" is also a barrier against alienating the other's freedom in my subjectivity, my world, my language. (Irigaray 1996b: 110)

On the contrary, Winterson's refusal to specify gender reinforces the attempt to become one with the other and respect the other. In the beginning of their relation, the narrator invokes the need for the beloved in terms of masculine possession and consumption, relegating the beloved to the realm of object, a method that the narrator has used previously in failed relationships. After studying each body part from the medical journals, the narrator gradually attributes subjectivity to each part of Louise's body. Additionally, mind and body dualism is deconstructed by attributing signification to the flesh:

Articulacy of fingers, the language of the deaf and dumb, signing on the body body longing . . . You have scored your name into my shoulders, referenced me with your mark . . . Your morse code interferes with my heart beat . . . Now you alter its pace with your own rhythm . . . (WB: 89)

Jago Morrison considers this part of the novel as a transformative attempt to "re-envisage and to re-inscribe the body . . . in a new language of signs" (Morrison 2003: 112).

In another point of view, the novel underlines that in a hetero-narrative, love claims itself within the systems of gender and sexuality that regulate desire. As Irigaray proposes,

desire and pleasure are then cultivated by and for each sex with the intention of accomplishing the perception of its gender. The man trains his instincts and drives so as to become fully man and the woman does the same in order to accomplish the perfection of her gender. (Irigaray 1996b: 28)

The ungendered narrator, on the contrary, creates a subversive narrative strategy to challenge traditional gender binaries and essential heterosexuality by dislodging desire from rigid systems in a non-binary narrative. Zygmund Bauman, in *Liquid Love*, defines desire as “the wish to consume, to imbibe, devour, ingest, and digest” (Bauman 2005: 9). However, the narrator realizes that desire is between two subjects connected to each other but neither is subordinated by the other. In this fluid interaction between self and other, whether the relationship is homosexual or heterosexual, its power lies in the fact that it is based on what Hélène Cixous called the “economy of gift” rather than on an “economy of exchange” (Makward 2001: 31).

Another matter that has to be taken into consideration is the use of the degendered narrative voice to create a non-binary subjectivity; that is, the narrator is constructed within a discursive domain in which the oppositions no longer have meaning. In *Bodies That Matter*, Judith Butler proposes that the formation of the subject produces a domain of “object beings, those who are not yet subjects, but who form the constitutive outside to the domain of the subject” (Butler 1993: 3). The term “object” describes both the “unlivable and uninhabitable zones of social life” and whose living “under the sign of the unlivable is required to circumscribe the domain of the subject,” where the subject defines its own claims to autonomy and life (Butler 1993: 3). To Butler, bodies that matter materialize, acquire meaning, and obtain a legitimate status. Bodies that do not matter are object bodies which neither have legitimate political existence nor can be called “intelligible.”

“Intelligible” genders, according to Butler, “maintain relations of coherence and continuity among sex, gender, sexual practice, and desire” (Butler 1990: 17) and the substantive effect of gender is “performatively produced and compelled by the regulatory practices of gender coherence” (Butler 1990: 24). The construction of the “not-me” as the object “establishes the boundaries of the body which are also the first contours of the subject” (Butler 1990: 133). Hence, “inner” and “outer” constitute “a binary distinction that stabilizes and consolidates the coherent subject” (Butler 1990: 134). Whenever that subject is challenged, as it is acquired with the non-binary subjectivity in *Written on the*

Body, the meaning and necessity of the terms undergo displacement. In Butler's words, "if the 'inner world' no longer designates a topos, then the internal fixity of the self and, indeed, the internal locale of gender identity, become similarly suspect" (Butler 1990: 134).

Without doubt, what is subversive occurs basically on the level of language. The use of the pronoun "she" immediately locates women in a subordinate position in the social order. According to Monique Wittig, to refuse to gender women in this way provides them with the status of the universal. Accordingly, Winterson's refusal to name the narrator's gender is a strategy to attain a universal subject position through de-gendering the narrative voice. Early in the novel, the narrator seems to speak from a masculine position; yet while with Louise, the narrator discovers the flexible ego boundaries which indicate a feminine subjectivity. Therefore, the narrator's move from the masculine to the feminine end of the gender multiplicity underlines how flexible the gender boundaries might be.

Cixous and Wittig place issues such as syntax, linguistic structure and gender at the foundation of their challenge to literary tradition, cultural practice and dominant ideological forms. Cixous proposes a vision where feminine writing expresses those unconscious and libidinal drives which are specifically feminine. On the other hand, for Wittig, to create a "woman's writing" would perpetuate the very duality "man/woman." Irigaray shares with Wittig and Cixous the idea that a new language should be invented, otherwise, the feminine desire will be left "unexpressed, unrealized" (Irigaray 1990a: 214). Moreover, Cixous proposes that "femininity derives from the body, from the anatomical" whereas it is always "already spoken, caught in representation, produced culturally" (Makward 2001: 28). For her, the female libido crosses boundaries both within the body and between its own body and the body of the beloved. Woman desires "the other for the other, whole and entire, male or female;" because, according to Cixous, female eroticism is not located in a single organ: women desire all of their own bodies and all of the other body (Cixous 1989: 1098). She states that this non-reductionist thought is expressed through writing, because writing releases the inherent bisexuality of the unconscious. In her theory of woman's writing, the feminine text is especially marked by a lack of closure, a flowing and formless language, irrationality, and the unconscious. Alison Booth claims that "for all its chameleon changes," *Written on the Body* "keeps the discursive and bodily resources in the hands of the narrator, who finds in the end that the beloved may be a figment" (Booth 2000: 8): "like a character in a book. Did I invent her?" (WB: 189).

Conclusion

Winterson's text is subversive since it imagines alternative possibilities that have been denied by domineering discourses created by hetero-narratives. She has created a character that is engendered and a world in which the engendered body matters. In "Imitation and Gender Insubordination," Butler writes that heterosexuality "mandates the compulsory performance of sex" and "the very categories of sex, of sexual identity, of gender are produced or maintained in the effects of this compulsory performance" (Butler 1993: 318). Finally, instead of stressing gender, as most gender theorists do, Winterson suggests a narrative of de-gendering by backgrounding gender to transform the hetero-narrative and its gendered pretexts. The novel reinforces theory of "gender as performative" which proposes that binary subjectivity is predetermined by the very structure of narrative. Winterson foregrounds this by de-gendering the narrative voice in *Written on the Body* which appears as an aspect of the performative de-subjectivization and evokes a sense of relativity, uncertain cause/effect relations and provides the co-presence of alternative narratives. By stressing that hetero-narrative logic of sexuality deploys gendered relations in oppositional dynamics, the novel suggests that if hetero-narrative produces binary subjectivities, a strategy to disrupt its authorizing structure of the binary understandings of gender is to dissolve gender in narrative.

References

- Bauman Z. (2005). *Liquid Love*. Cambridge: Polity Press
- Booth A. (2000). The Scent of a Narrative: Rank Discourse in *Flesh and Written on the Body*. *Narrative*, 8 (1): 3-22
- Butler J. (1990). *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*. N. Y: Routledge
- (1993). *Bodies That Matter*. N.Y.: Routledge
- (1993). Imitation and Gender Insubordination. Abelove H. and Barale M. A. (Eds.), *The L&G Studies Reader*. eds. N.Y.: Routledge: 307-20

- Cixous H. (1989). The Laugh of the Medusa. In Richter D. H. (Ed.), *The Critical Tradition*. N.Y: St. Martin's Press: 1090-1102
- Harris A. (2000). *Other Sexes*. N.Y.: N. Y. State U. Press
- Irigaray L. (1996a). *This Sex Which is Not One*. Trans. C. Porter. Ithaca, N. Y: Cornell University Press
- (1996b). *I love to you* (Translated by Alison Martin). N. Y: Routledge
- Makward C. (1976). Interview with Hélène Cixous. *SubStance*, 13: 28-36
- Morrison J. (2003). *Contemporary Fiction*. New York: Routledge
- Winterson J. (2001). *Written on the Body*. London: Vintage

Jeanette Winterson'ın *Written on the Body* Romanındaki Anlatı Stratejisi

Öz

Çağdaş İngiliz kadın yazar Jeanette Winterson, *Written on the Body* adlı aşk ve tutkuyu anlatan romanında, toplumsal cinsiyet rollerini tekrar gözden geçirmek ve klişeleri sorgulamak amacıyla anlatıcının cinsiyetini roman boyunca saklı tutar. Yazar romanda, toplumsal cinsiyet rollerini vurgulamak yerine 'cinsiyetsiz bir metin' yaratarak dilin cinsiyeti var mıdır sorusuna da yanıt aramaktadır. Bu makale, Winterson'ın romanında sorunsallaştırdığı toplumsal cinsiyet rolleri, anlatıcının ve metnin bilinçdışı gibi konuları tartışmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Jeanette Winterson, *Written on the Body*, toplumsal cinsiyet ve roman, metin-beden ilişkisi, Judith Butler, Fransız Feminist Ekolü

Women's History and Women's Literature in Serbia in the Context of Balkan Multi-confessional and Multi-cultural Communities

Dr. Aleksandra Petrovic*
Institute for Educational Research

Abstract

The research refers to the content of literature and history textbooks and curricula in primary and secondary school in Serbia. The research of curricular contents is carried out through discourse analysis. Folk literature and history of literature present a good basis for classroom discussion of women's social position throughout history. Unlike literature curriculum, Serbian history curriculum only briefly mentions the social position of women in the past. The content of history textbooks clearly shows that women are given most importance if they take part in political life, primarily as rulers. Gender stereotypes in textbooks undoubtedly reflect partner relations in the given society. The paradox here is that transition which is supposed to democratize social relation and improve women's social position has been doing the opposite during and after the war – it brought back the return to traditional patriarchal values.

Key words: gender stereotypes, textbooks, curricula, Balkan countries.

Introduction

Discourse Analysis: Gender Issues in Curricular contents

Gender stereotypes in curricular contents are a common research subject. The basic problem is that in some countries the research findings and expert recommendations how to alter teaching materials do not bring about any results in practice. This paper is based on the research of curricular contents carried out

* Dr. Aleksandra Petrovic, Institute for Educational Research, Dobrinjska Belgrade-Serbia. E-mail: apetrovic@rcub.bg.ac.rs

through discourse analysis. Discourse is defined as semantic relationships between constructed pairs of sentences and with their syntactic relationships (Brown & Yule, 2003). Discourse analysis of potential meanings, when potentials of words and other expressions are used in discourse to mean and understand specific things (Noren & Linell, 2007), can be possibly carried out in future research on gender stereotypes, primarily in the research of media discourse. Research findings of media discourse related to women's societal position in former Yugoslavia are included in the paper for the sake of comparison with the findings of research into the presentation of women in curricula. In view of literary discourse, it is believed to provide pleasurable ways of discovering who people are in relation to the various social and cultural groups in the world (Chimombo & Roseberry, 1998). In case of female character analysis, we used the findings of research in the area of history of literature, since these are mostly female characters from well known works of national and world literature.

In the completed research the curriculum analysis was done on the content of literature and history textbooks and curricula in primary and secondary school.

In the research, women's history is understood to be the history of women (Bair, Williams and Fralinger, 2008; Commeyras and Alvermann, 1996). The research was carried out on the content of textbook material; therefore women's history refers to the presentation of women in history textbooks.

Women's literature can have a double meaning: on the one hand it is literature written by women writers, and on the other hand it is the manner in which a woman is portrayed in literature. As for literature textbooks used in literature classes, we researched into the portrayal of woman in literary texts in the readers of primary and secondary schools.

The history and literature curricula were researched in order to establish the presence of women's history and literature. The research was carried out on the textbooks for higher classes of primary school and four years of grammar school, the course of humanities.

It is believed that the study of women's history develops critical thinking in students which is achieved by the method of interviews with women from different social backgrounds (Bair, Williams and Fralinger, 2008; Tudor, 2000). Through the study of women's history students realize that the woman belongs to a separate social and ethnic group which may be vulnerable.

Through different historical sources such as biographies of famous scientists such as Marie Curie or famous writers such as Virginia Wolf, woman's role in society can be perceived in a critical way (Tudor, 2000), which should be one of the goals of the study of history (Digiovanni and Liston, 2005). However, the textbook presentation of everyday life of anonymous women from different

cultures allows students to find out not only about the lives of women in different historical periods, but also about different cultures and customs.

Research into Gender Stereotypes in Serbian and Neighboring Countries in Curricula and Media

The Ministry of Labor and Social Policy of the Republic of Serbia compiled a report on gender equality including a research into the curricula in the Republic of Serbia (*Konvencija o eliminisanju svih oblika diskriminacije žena*, 2008). The conclusion was that the traditional understanding of woman's role was still predominant. Textbooks imply that a woman is a „weak creature in need of protection“. The scale of professional careers pursued by women is far narrower than that of men. Girls are portrayed in roles indicating servility and mercy. In the ABC book for the first grade of elementary school there is only one female role – teacher, while men appear in different social roles – teachers, photographers, basketball players, hunters. In different textbooks for the Nature and Society subject from the first to the fourth grade, it is concluded that on the basis of illustrations girls do not appear in sports activities. Only male characters are present here. House jobs are predominantly done by female characters. Women rarely have hobbies. Men perform managing jobs, while women supporting and marginal activities.

The report also stresses that the subject of religious instructions encourages discriminatory behavior in students in relation to women. In religious instructions woman is advised to shun abortion, serve her husband unquestioningly and defer to him in everything.

Gender inequality is further confirmed in unbalanced number of men and women authors of primary school textbooks. The number of women authors is 2.87% on average in relation to male authors (*Konvencija o eliminisanju svih oblika diskriminacije žena*, 2008).

Textbook research was also carried out in neighboring Montenegro, one of the former Yugoslav republics, where the subject of gender stereotypes was studied on the content of primary school textbooks: Serbian language, Nature and Society and History. The conclusion was that girls and boys were presented in their stereotypical roles: boys and adult men as active in intellectual spheres and as adventurers, while girls in passive spheres gearing up to be mothers and housewives. Therefore research authors concluded that in this manner such gender relations were indeed supported in Montenegro, while hindering the

development of abilities in girls and their full self-realization in the society (Gender Stereotypes).

Research into gender stereotypes in literature textbooks for primary schools was also carried out in Croatia at the Institute for Social Research in Zagreb (Sezam). It was concluded that the textbook perpetuates gender stereotypes. Women are authors for literature textbooks for lower, men for higher grades. Women feature far less than men. Women have lower class jobs than men. Woman is presented as a part of family, while man takes part in public life. In this manner an expectation is established that woman must be tied to the family and no choice is left to her, since traditional values are promoted: family, patriotism and faith.

The research authors advise gender equality training to be carried out among teachers and textbook authors to become aware of gender inequality so to make the contents more up-to-date in the direction of stereotypes removal.

Research was done in the region of former Yugoslavia on gender stereotypes in media. Bosnia is one of the former Yugoslav republics which at the beginning of the 1990s became infamous for war suffering, concentration camps, killing and torturing of civilians of all nationalities. In after war Bosnia research was carried out in the Media center in Sarajevo, which studies women presentation in media: how are women presented in relation to men; in which articles and themes are women more present than men and if there are stereotypes in their presentation; women as subjects in articles and what ideology is implied by such articles; how is ideology expressed in media discourse reflected on socially formed woman's identity in Bosnia?

It was concluded that women have a central role in articles on entertainment (Majstorovic and Turjacinin, 2006). If women appear in articles dealing with national topics, they are almost absent in ethnic discourse. Such a phenomenon is explained by patriarchal relations in the society and male dominance. Women appear in media as part of family: mothers and wives – archetypes. The older ones have a better position than the younger ones, due to their life experience.

However, older women are also presented as part of family.

Similar results were obtained in comparative research of newspaper articles in dailies in Croatia, Serbia and Bosnia (Isanovic, 2006).

When the common country disintegrated, instead of societies developing towards democratization, nationalist ideology prevailed and in accordance with this, a new ideology appeared among women that their role should be reduced to the role of mother and thus strengthens the nation. In societies men have a predominant role.

Research results showed an absolute predominance of men in the studied article, 80% in relation to women. Main sources of information are men (44.5%), far less women (8.1%) (Isanovic, 2006). As far as professions are concerned, women appear more only in sex industry, and in other professions far less than men. Women in photographs appear in the sphere of entertainment, primarily, and somewhat less in culture. It was concluded that media ignore woman's role and gender issue: strength, competence, productivity and authority belong to the man, while woman is qualified by dependence, withdrawnness, family, reproduction, entertainment and sexuality.

The problem of gender stereotypes in Bosnia is the problem of after war society and ethnic divisions. When multiethnic society is recognized, improved position of women in Bosnia can be expected, and also in the whole region in the territory of former Yugoslavia.

Presentation of Women in Serbian curriculum: Women's literature and women's history

According to the „module outcome“ of the adopted curriculum in folk literature in the Republic of Serbia, after completing the module a secondary school student should be free of myth-mania and be able to differ legend from historical reality; be able to recognize the „underdog“ in folk literature – women, children, folk (Sluzbeni glasnik RS, 2004: 57). Such inappropriate formulations where on the one hand women is seen as an inferior being and put in the same category with children, and on the other hand the unclear formulation of the concept of folk by the curriculum author cannot contribute to the achievement of the goal: development of equal partner relationship between genders and the elimination of gender stereotypes. However, folk literature and history of literature present a good basis for discussion of women's social position throughout history. When working on a literary text student can discuss the woman's position in a given social context, and through discussion and other active methods develop solidarity, empathy, humanity and other positive features in community members. For homework the curriculum recommends the topic „The Role of a Woman in Folk Poems“ (Sluzbeni glasnik RS, 2004: 57).

Textbook contents, primarily history textbooks, have been altered in the part history of everyday life where women's life and family customs were introduced. Despite announcements of educational system reform and its adjustment to the European standards, history and Serbian language curricula in the Republic of Serbia are still extremely conservative, since they are believed to contribute to

the formation of national identity that political elites hold in high esteem. After the disintegration of the common state and formation of national state, ethnocentric contents put the educational system further apart from the European goals rather than bring it closer.

Unlike the contents of the subject of history, that of literature abounds in stories about women's life from medieval times to the modern day. Literature portrays women as a subject of love – young love or love for wife (Andric, 2005). The figure of woman is connected to her beauty (Bajic and Mrkalj, 2006). Literary texts portray women's everyday life in different cultures and geographical areas in different historical periods. Most common are themes from olden Serbia, from the Ottoman time, in 19th century or the period between the two world wars.

A girl had to obey her parents who chose her husband and paved her life (Andric, 2002). Tragic is the destiny of Bosnian girl Fatima who jumps off the bridge to avoid marrying a man her father chose for her (Nikolic and Milic, 1991c). At the time of Ottoman rule, a woman went to her husband's house and worked there almost as a slave, completely at the mercy of her husband and parents-in-law. Women gave birth to children and saw men off to war. According to folk poems, after husband's or brother's death many a woman ended her life or mutilated herself, by cutting her hair, scarring her face or gouging out her eyes (Andric, 2002). These motifs are not part of history, but myth. Women's position in Serbian patriarchal culture is believed to have been very difficult. Women served their husbands, and sons were more desirable than daughters (Trebjesanin, 2006). Unfaithful women were said to have been punished severely. In Serbian patriarchal society, the relation of man to woman was the relation of a superior over an inferior (Trebjesanin, 2006).

Among folk poems created in medieval time there are also those where a girl takes over an initiative in man-woman relations (Andric, 2005; Bajic & Mrkalj, 2006). This leads us to the conclusion that not all girls were bashful. Such a portrayal of a young woman arose in 19th century novels. A choosy girl find fault with all her suitors, believing they are not worthy of her (Andric, 2002). There were women who beat their children and servants (Andric, 2005). Such aggressive behavior, perceived as primitivism of *nouveau riche* in the Vojvodina society (a region in the Republic of Serbia), was, in fact, characteristic of uneducated woman from the beginning of the 20th century, who worked in the house and was herself beaten by the husband, but when he died she took over the role of mistress and persevered with aggression. However, in most literary texts reflecting the circumstances in the 19th century and later, woman was

portrayed as a respectable wife and mother (Nikolic and Milic, 1991a; Nikolic and Milic, 1991b). This is a typical woman.

The problem with the instruction for reader's text analysis is that it does not recommend discussion on woman's position at the time, nor raising issue if the position was acceptable. The authors of instruction for text analysis do not condemn beating and fist communication between men and women of the time. The text is qualified as humorous (Andric, 2005).

Unlike literature curriculum, history curriculum only briefly mentions the social position of women in the past (Nikolic, Zutic, Pavlovic, and Spadijer, 2002; Stefanovic, Ferjancic & Nedeljkovic, 2007). Only women known in political life or culture are mentioned, such as Elizabeth I, Catharine II, Maria Teresa, Marie Antoinette, but also Virginia Wolf, and Serbian writer Isidora Sekulic (Ljusic, 2003; Ljusic, 2007). From among local women connected with political life, these are rulers' wives who through them had an impact on political developments or they organized social-entertaining activities. One of them was Persida Karadjordjevic, who lived at the beginning of the 19th century. The textbook author depicts her as a brave woman, who expressed more fighting spirit than her husband; striving to bring the dynasty back to the throne, she sponsored the assassins of the head of opponent dynasty Serbian knez Mihailo (Ljusic, 2003). The wives of Napoleon and Serbian knez Mihailo are also mentioned (Ljusic, 2007).

The content of history textbooks clearly shows that women are given most importance if they take part in political life, primarily as rulers. They are described by textbook authors as "courageous fighters" (Ljusic, 2003; Ljusic, 2007). American textbook analysts concluded that women rulers are qualified as: fighters or mediators (Commeyras and Alvermann, 1996). Other women appear as wives of famous rulers, who indirectly or with the help of their husbands affected political developments or took part in public life of the society as wives of political functionaries.

Textbook authors put most stress on political history which is the reason why women's history is scarcely present in curriculum and textbooks.

In secondary school textbooks, the history of everyday life is included and together with it woman's role in the society (Dusanic-Marjanović and Suica, 2002; Rajic, Nikolic and Jovanovic 2005). A woman had the right to estate in medieval times, and widows took care of the whole household. On the other hand, parents chose a husband for their daughters and girls' opinion was ignored (Dusanic-Marjanović and Suica, 2002). In the 18th century in Serbia, women were allowed to go to school abroad and finish a craft such as sawing. They gave birth to scores of children who mostly died young. It was more

desirable to have a male child, which the author justifies by work and military obligation at the time (Ljušić 2007).

Concluding Remarks: Gender Stereotypes and Balkan Culture

Previously described research, either on textbooks or media in the countries of the former Yugoslavia testify to the perception of the woman as a being in lower position on social ladder in relation to man. The paradox here is that transition which is supposed to democratize social relation and improve women's social position has been doing the opposite during and after the war – it brought back the return to traditional patriarchal values.

Gender stereotypes in textbooks undoubtedly reflect partner relations in the given society. The presence of gender stereotypes and prejudices on woman's position in the society requires, however, research into the roots of stereotypical presentation of woman in culture – historical, mythological and religious. Serbian patriarchal culture is peasant culture in which woman, as recorded in ethnographic sources, is viewed as a servant to her husband and as such defers to him in absolutely everything. Zarko Trebjesanin (2006), a psychoanalyst, stresses that it is first of all necessary to confront prejudices in conscious and unconscious part of psyche in members of certain culture where stereotypes and prejudices prevail in order to be able to combat them.

The basic problem in the curriculum in the Republic of Serbia is a lack of contents on women's history in history curriculum. Although there are numerous recommendations of both governmental and non-governmental organizations to introduce changes in curricular contents, changes aimed at the removal of gender stereotypes are slow to happen.

Serbian language and literature curriculum lacks literary texts by women authors. Most authors are male, since there have been few changes in the selection of literary texts in order to introduce texts by modern women writers. Female character features in readers' literary texts, but it is a portrayal of a medieval woman or the one from 18th and 19th century and social circumstances of the time. Regardless of stereotypes, texts by well known writers cannot be taken away from literature curriculum. However, the goal should be that stereotypes are first recognized and then discussed so that critical thinking is encouraged in students. In this case, instructions for literary text analysis and curriculum should be conceived in accordance with the requirements of women's rights promotion.

In the sphere of additional program and extra-curricular activities, Women's history month event is recommended, when, as expected by American scholars, experience of women from different social backgrounds should be discussed (Myers, Borders, Kress & Shoffner, 2005). Here various issues can be looked into: maternity and professional career, woman in family, single mother etc.

The curriculum in the Republic of Serbia does not envisage similar topics to be covered, but they can be incorporated in the recently introduced subjects, such as civic education.

It is very important to design a suitable teacher training program which will instigate and instruct teachers to work on the removal of deep rooted understandings of women's role in patriarchal society. Teacher training should be aimed at the development of students' critical attitude towards inhumane relation in society.

References

- Andric M. (2002). *Citanka za 6. razred*. Beograd: Zavod za udzbenike.
- Andric M. (2005). *Citanka za 7. razred*. Beograd: Zavod za udzbenike.
- Bair S., Williams L., and Fralinger M. (2008). Integrating women's history into an early American history course: three lesson ideas. *The Social Studies*, 99 (4): 174-180.
- Bajic L., and Mrkalj Z. (2006). *Citanka za 8. razred osnovne skole*. Beograd: Zavod za udzbenike.
- Bajic L., and Mrkalj Z. (2007). *Citanka za 5. razred osnovne skole*. Beograd: Zavod za udzbenike.
- Brown G., and Yule G. (2003). *Discourse analysis*. United Kingdom: Cambridge University Press.
- Chimombo M. F. C., and Roseberry L. R. (1998). *The power of discourse. An introduction to discourse analysis*. United States: Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum.

- Cirkovic S. (1991). *Istorija za II razred gimnazije prirodno-matematickog smeru*. Beograd: Zavod za udzbenike.
- Commeyras M., and Alvermann Donna E. (1996). Reading about women in world history textbooks from one feminist perspective. *Gender & Education*. 8 (1), Retrieved 23 September, 2008, from <http://web.ebscohost.com.proxy.kobson.nb.rs>
- Digiovanni L. W., and Liston D. D. (2005) Feminist Pedagogy and elementary classroom: An agenda for practice. *Feminist teacher*. 15 (2): 123-131.
- Dusanic-Marjanovic S., and Suica M. (2002). *Istorija 2. Za drugi razred gimnazije opsteg i drustveno-jezickog smeru*. Beograd: Zavod za udzbenike.
- Ferjancic S., and Katic T. (2003). *Istorija za I razred gimnazije*. Beograd: Zavod za udzbenike.
- Gender Stereotypes. In elementary school textbooks (grades 1, 4 and 8). In use in Montenegro*. Retrieved 7 September, 2008, from http://www.osim.cg.yu/fosi_rom_en/download/gender_stereotypes.pdf
- Isanovic A. (2006). Media discourse as male domain: gender representation in daily newspapers of Bosnia and herzegovina, Croatia and Serbia. *Stereotyping: Representation of women in print media in South East Europe*. Sarajevo: Medijacentar: 43-79.
- Konvencija o eliminisanju svih oblika diskriminacije zena*. (2008). Republika Srbija: Ministarstvo rada i socijalne politike.
- Ljusic R. (2003) *Istorija za 7. razred osnovne skole*. Beograd: Zavod za udzbenike.
- Ljusic R. (2007) *Istorija za treci razred opsteg i drustveno-jezickog smeru*. Beograd: Zavod za udzbenike.
- Majstorovic D., and Turjacanin V. (2006). The representation of women in Bosnian-Herzegovinian dailies: Gender and ethnic separations in society.

Stereotyping: Representation of women in print media in South East Europe. Sarajevo: Medijacentar. 81-110.

- Mihaljčić R. (2002). *Istorija za 6. razred osnovne škole.* Beograd: Zavod za udzbenike
- Myers J. E., Borders L. D., Kress V. E., and Shoffner M. (2005). Optimizing the informal curriculum: One Counselor Education Program Model. *Journal of Humanistic Counseling, Education & Development*, 44 (1):84-93. Retrieved 3 October, 2008, from <http://web.ebscohost.com.proxy.kobson.nb.rs>.
- Nikolić K., Zutić N., Pavlović M., and Spadijter Z. (2002) *Istorija za III razred gimnazije prirodno-matematičkog smera i IV razred gimnazije opsteg i društveno-jezičkog smera*, Beograd: Zavod za udzbenike.
- Nikolić L., and Milić B. (1991a). *Citanka sa književnoteorijskim pojmovima za I razred srednje škole*, Beograd: Zavod za udzbenike.
- Nikolić L., and Milić B. (1991b). *Citanka sa književnoteorijskim pojmovima za II razred srednje škole*, Beograd: Zavod za udzbenike.
- Nikolić L., and Milić B. (1991c). *Citanka sa književnoteorijskim pojmovima za III razred srednje škole*, Beograd: Zavod za udzbenike.
- Noren K., and Linell P. (2007). Meaning potentials and the interaction between lexis and contexts: An empirical substantiation. *Pragmatics* 17 (3): 387-416.
- Rajić S., Nikolić K., and Jovanović N. (2005). *Istorija za 8. Razred osnovne škole.* Beograd: Zavod za udzbenike.
- Rod i politika.* Retrieved 12 December, 2008, from www.fpn.bg.ac.yu/pages/p-idn/pk-rip.htm
- Sezam. Skola nas uci stereotipima. Retrieved 12 December, 2008, from <http://www.sezamweb.net/index.php?id=112>
- Sluzbeni glasnik RS. (2004). *Prosvetni glasnik*, 4. Belgrade

Stefanovic D., Ferjancic S., and Nedeljkovic Z. (2007). *Istorija za peti razred osnovne skole*. Beograd: Zavod za udzbenike.

Trebjesanin Z. (2006). Stereotip o zeni u srpskoj kulturi. Retrieved 2 December, 2008, from www.6yka.com/do/da,282

Tudor R. (2000). *Teaching 20th century women's history: a classroom approach. A teaching pack designed for use in secondary schools*. Strasbourg: Council of Europe.

Türkiye'deki Bir Kadın Örneğinde Görelî Yoksunluk ve Adil Dünya İnancı İle Siyasal Katılım Düzeyleri Arasındaki İlişki

Gözde Kırıl^{*}
Martin-Luther-Universität

Ali Dönmez^{**}
Ankara Üniversitesi

Derya Hasta^{***}
Ankara Üniversitesi

Öz

Bu çalışmanın temel amacı Türkiye'de yaşayan kadınların görelî yoksunluk, adil dünya inancı ve siyasal katılım düzeyleri arasındaki ilişkileri araştırmak ve söz konusu değişkenlerin eğitim ve sosyo-ekonomik düzeye (SED) göre farklılık gösterip göstermediğine bakmaktır. Ayrıca, siyasal katılım düzeyi yüksek ve düşük katılımcılar görelî yoksunluk ve adil dünya inancı puanları açısından karşılaştırılmıştır. Araştırmanın örneklemini değişik yaş ve mesleklerden rastlantısal (random) olarak seçilen 302 kadın oluşturmuştur. Araştırmanın amacı doğrultusunda Görelî Yoksunluk Ölçeği, Dünyaya İlişkin Varsayımlar Ölçeği ve Siyasal Katılım Ölçeği kullanılmıştır. Ülkemizde görelî yoksunluk ve siyasal katılım değişkenlerini ölçen bir araca rastlanmadığından, çalışmada ayrıca literatüre söz konusu değişkenler için kullanılacak ölçekler kazandırmak da amaçlanmıştır. Sonuçlar, görelî yoksunluk ve siyasal katılım arasında olumlu yönde ve anlamlı, adil dünya inancı ve siyasal katılım arasında ise olumsuz yönde ve anlamlı bir ilişki olduğunu göstermiştir. Ayrıca, siyasal katılım düzeyi yüksek olan katılımcıların görelî yoksunluk puanlarının, siyasal katılım düzeyi düşük olan katılımcılarınkinden anlamlı olarak yüksek olduğu görülmüştür. Gruplar arası karşılaştırmalar, farklı SED'lerden katılımcılar arasında grup görelî yoksunluğu bakımından anlamlı farklılıkların olduğunu göstermiştir. Karşılaştırılan gruplar arasında en fazla grup görelî yoksunluğu algılayan grubun orta SED'deki katılımcılar olduğu görülmektedir. Son

^{*} Uzm. Psk. Gözde Kırıl, Doktora Öğrencisi, Martin-Luther-Universität, Halle-Wittenberg-Almanya. E-mail: gozdekiral@gmail.com

^{**} Prof. Dr. Ali Dönmez, Psikoloji Bölümü, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Ankara Üniversitesi, Ankara-Türkiye. E-mail: ali.donmez@humanity.ankara.edu.tr

^{***} Yard. Doç. Dr. Derya Hasta, Psikoloji Bölümü, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Ankara Üniversitesi, Ankara-Türkiye. E-mail: dhasta@humanity.ankara.edu.tr

olarak, eğitim düzeyi en yüksek katılımcıların siyasal katılım düzeylerinin de en yüksek olduğu görülmüştür.

Anahtar sözcükler: *Görelî yoksunluk, adil dünya inancı, siyasal katılım, geçerlik, güvenilirlik*

Giriş

Dünyanın hemen her yerinde cinsiyet eşitsizliğinin sonuçlarından en fazla zarar gören grubun kadınlar olduğu bilinen bir gerçektir. Erkeklerle karşılaştırıldığında kadınlar toplumsal yaşamın birçok alanında olduğu gibi siyasal katılım açısından da dezavantajlı bir konumdadır. Kadınların siyasal yaşama katılımları hem kadınların değişime olan inançlarını güçlendirmesi hem de düzeni dönüştürücü bir rol oynaması bakımından oldukça önemlidir. Ülkemizdeki birçok kadın kendi gruplarının bu eşitsiz duruma karşı çıkmakta, çeşitli kampanyalar düzenleyerek, sokak gösterileri ve değişik eylemler örgütleyerek kadının özel ve kamusal yaşamındaki konumunu iyileştirmek için mücadele etmektedir. Öte yandan birçok kadının da var olan durumun değişmesine yönelik girişimlerin dışında kalmayı tercih ettiği görülmektedir. Bu durum kadınların sosyal değişim yaratma karşısındaki tercihlerini etkileyen süreçlerin neler olduğunu anlamayı gerekli kılmaktadır. Kadınların toplumsal siyasal katılım davranışlarına ilişkin bulgular (örn., Yuva, 2005, Gücük, 2006) eğitim düzeyi, sosyo-ekonomik konum gibi etmenlerin önemini vurgulamaktadır. Araştırmalar eğitim düzeyi ve sosyo-ekonomik konum iyileştikçe siyasal katılımın da arttığını göstermektedir. Öte yandan kadınların siyasal katılım davranışlarına etki edebilecek diğer bazı unsurların olabileceğini göz önünde bulundurmak gerekir. Kadınların kendi dezavantajlı durumlarına ilişkin algıları hakkında bilgi edinmek, hangi kadınların bu değişim sürecine dahil olmayı ya da bu sürecin dışında kalmayı tercih ettiklerini anlamamızı sağlayarak kadınların siyasal alanda var olma koşullarının anlaşılmasına ve kadınların siyasal katılım davranışlarını artırmaya yönelik yürütülen çalışmalarda dikkat edilmesi gereken unsurlara katkıda bulunabilir. Bu bağlamda, sosyal karşılaştırmalar sonucunda algılanan adaletsizliğin yol açtığı duygulara odaklaşan Görelî Yoksunluk Kuramı ve insanların herkesin hak ettiğini yaşadığına inanma gereksinimleri üzerinde temellenen Adil Dünya Kuramı'ndan hareketle kadınların görelî yoksunluk düzeyleri ve bu yoksunluğa eşlik eden adil dünya inancı gereksinimlerinin siyasal katılım davranışlarını nasıl etkilediğini görmek önem kazanmaktadır. Bu araştırmada kadınların siyasal katılım davranışları Görelî Yoksunluk Kuramı

(Davis, 1959; Runciman, 1966; Walker ve Pettigrew, 1984) ve Adil Dünya Kuramı (Lerner, 1980) bakış açısından incelenmiştir.

Görelî yoksunluk; bireyin kendini başkalarıyla ya da kendi grubunu başka gruplarla karşılaştırması sonucu kendisinin ve ait olduğu grubun daha kötü durumda olduğuna ilişkin inancı olarak tanımlanabilir; ve bu inanca farklılık algısının ötesinde öfke ve küskünlük eşlik eder. Görelî yoksunluk kuramı; bir azınlık grubu üyelerinin kendi durumları ile diğerlerinin durumu ya da kendi grupları ile diğer grupların durumları arasındaki farklılıkların yol açtığı bu olumsuz duygular üzerine odaklanır (Walker ve Pettigrew, 1984).

Runciman (1966) görelî yoksunluk kavramının karşılaştırma boyutuna göre kişisel görelî yoksunluk ve grup görelî yoksunluğu olarak ikiye ayrıldığını ileri sürmüştür. O'na göre; birey kendi durumunu başka bireylerin durumu ile karşılaştırdığında olumsuz duygular yaşarsa kişisel görelî yoksunluktan, kendi grubunu diğer gruplarla karşılaştırdığında olumsuz duygular yaşarsa grup görelî yoksunluğundan söz edilebilir. Grup görelî yoksunluğu ve kişisel görelî yoksunluk ayırımını destekleyen araştırmalar vardır (örn., Pettigrew ve ark., 2001; Schmitt ve Maes, 2002.). Bazı araştırmacılar kişisel görelî yoksunluk ve grup görelî yoksunluğu duygularının aynı zamanda da yaşanabileceğini (örn., Koomen ve Frankel, 1992) ve bu ikisinin ilişkili olduğunu ileri sürmektedirler (Pettigrew ve ark., 2001; Runciman, 1966).

Görelî yoksunluk kavramının temeli, toplumsal karşılaştırmadır. İnsanlar toplumsal karşılaştırma yoluyla toplumdaki yerlerini görmeye güdülenmişlerdir. Karşılaştırma sonucunda, kendi konumlarıyla karşılaştırdıkları kişi ya da grupların konumları benzerlik gösteriyorsa bu durum adil olarak algılanır, ancak sonuç beklenenden kötü ise birey görelî yoksunluk yaşayabilir. Örneğin; Moore (2003) Yahudi ve Filistinli gençlerle yürüttüğü çalışmada Yahudi gençlerle karşılaştırıldığında Filistinli gençlerin daha düşük beklentilere sahip olduklarını ve daha yüksek düzeyde yoksunluk yaşadıklarını bulmuştur. Bu araştırmanın bulguları, Filistinli gençlerin evlenme, ev, araba, sürekli bir iş sahibi olma gibi konularda daha düşük beklentilere sahip olduklarını göstermektedir. Öte yandan Crosby (1982), çalışan kadın ve erkeklerle cinsiyet, yüksek/düşük çalışma statüsü, çocuk sahibi olup olmama ve medeni durum değişkenlerini kullanarak yaptığı çalışmasında nesnel olarak kadınların erkeklerden daha dezavantajlı olmalarına karşın yoksunluk algılamadıkları sonucuna varmıştır. Bazı araştırmacılara göre (örn. Gurin, 1985), kadınlar rollerinin iç içe geçmesi gibi nedenlerle bu farklılıkları hissetmeyebilirler. Diğer bir deyişle, bireyin eşitsizlik algısını etkileyen eşitsizliğin nesnel düzeyi değil, bireyin öznel bilişsel süreçleridir.

Walker ve Pettigrew (1984) üç karşılaştırma düzeyi açıklamışlardır: (1) bireyin kendisiyle bir içgrup üyesi arasında karşılaştırma yapması; (2) kendisi ve bir dışgrup üyesi ile karşılaştırma yapması ve (3) kendi grubu ve diğer gruplar arasında karşılaştırma yapması. Walker ve Pettigrew'e (1984) göre, amaçlananlar ve başarılanlar arasındaki fark çok fazla ise, özellikle karşılaştırmalar gruplar arası olduğunda ortak davranışlara yol açabilir ve insanlar toplumsal değişim girişiminde bulunurlar.

Runciman'a (1966) göre yalnızca grup görelî yoksunluğu ve ona bağılı toplumsal adaletsizlik duyguları toplumsal eylemi güdüleyebilir. Walker ve Pettigrew de (1984), kızgınlık duygusunun grup görelî yoksunluğu algısını siyasal harekete dönüştüren psikolojik bir yakıt işlevi gördüğünü ve toplu görüşme, oy kullanma gibi yapıcı değişim biçimlerinin yanında isyan ve yağma gibi toplumsal şiddet eylemlerine de yol açabileceğini ileri sürmektedir. Gerçekten de düşük konumlu bireylerin üzüntü, korku, nefret gibi olumsuz duyguları yüksek konumlulardan daha fazla yaşadıklarını (örn., Conway, Di Fazio ve Mayman, 1999), kızgınlık ve öfke duygularının insanların ortak eyleme katılma isteklerini artırdığını gösteren bulgular vardır (Leach, Iyer ve Pedersen, 2007, Smith, Cronin ve Kessler, 2008). Bazı araştırmacılar, gruplar arası karşılaştırmaların görelî yoksunluğun bilişsel boyutunu oluşturduğunu, ortak tutumları etkileyen ve eyleme yönlendirenin ise bu karşılaştırmalara verilen duygusal tepkilerin olduğunu ifade etmektedir (örn., Walker ve Smith, 2002).

Ortak eyleme katılımında bir neden olarak grup görelî yoksunluğunun kişisel görelî yoksunluktan daha ağır bastığı savı birçok araştırma tarafından desteklenmiştir. Örneğin, Koomen ve Frankel (1992) tarafından yapılan bir araştırmada saldırganlığa yol açan görelî yoksunluğun grup görelî yoksunluğu olduğu gösterilmiştir. Grant ve Brown (1995), çalışmalarında grup görelî yoksunluğu yaşayan grupların ortak eylemlere katılmalarının daha olası olduğunu, ayrıca hoşnutsuzluk, mutsuzluk ve adaletsizlik gibi duyguları içeren duygusal bileşenlerin, beklentilerin engellenmesiyle ilgili bilişsel bileşenlerden daha etkili olduğunu gözlemişlerdir. Benzer bir şekilde, De La Rey ve Raju (1996) bir çalışmada Hindistanlı Güney Afrikalıların, gruplarının durumları hakkındaki algılarını ve bu algılarla bağlantılı olarak görelî yoksunluğun protesto hareketlerine katılımı ne kadar etkilediğini araştırmışlardır. Grup görelî yoksunluğunu duygusal ve bilişsel bileşenlerine ayırarak ele aldıkları bu çalışmada görelî yoksunluğun neden olduğu kırgınlık, kaygı, hoşnutsuzluk ve öfke gibi duygusal bileşenlerin toplumsal tutum ve davranışları kestirmede önemli değişkenler olduklarını görmüşlerdir. Kelly ve Brelinger de (1994), kadınlarla yürüttükleri bir araştırmada altta yatan kimlik süreçlerinin de önemini vurgulamakla birlikte, ortak eyleme katılımında grup görelî yoksunluğunun

önemini ortaya koymuşlardır. Görüldüğü gibi, grup görelî yoksunluğu, düşük konumlu grupların yüksek konumlulara karşı düşmanca tutumlarının (Tripathi ve Srivastava, 1981), kadınların sistemden kaynaklanan engelleri aşma stratejilerine ilişkin tutumlarının (Tougas, Beaton ve Veilleux, 1991), etnik çatışmaların (Grant ve Brown, 1995), Beyaz ve Siyahların birbirlerine karşı tutum ve davranışlarının (Van Dyk ve Nieuwoudt, 1990) ve genel olarak toplumsal tutum ve davranışların anlaşılmasında önemli bir bileşendir. Çalışmada ele alınan bir diğer kuram olan Adil Dünya Kuramı'nda (Lerner, 1980) ise insanların dünyayı, iyi ve kötü şeylerin onları hak edenlerin başına geldiği bir yer olarak gördükleri vurgulanmaktadır. Başka bir deyişle kurama göre, insanlar hak ettiklerini alırlar ve aldıklarını hak etmişlerdir. 'Adil dünya', 'kestirilebilir' ya da 'kontrol edilebilir' bir dünyadan farklı olarak hem kurbanın kendisini hem de başkalarının kurbanı suçladığı bir düzene gönderme yapar.

Lerner (1980), insanların adil bir dünya inancına olan gereksinimlerinden ve olayları bu inanca uygun olarak yorumladıklarından söz etmektedir. Adil dünya inancı, çocukluk yaşantısında 'yaramazlık' olarak nitelendirilen davranışların istenmeyen sonuçlar doğurduğunun görülmesi gibi geçmiş deneyimler, aile dinamikleri, toplumsal gelenekler ve cinsiyet rolleri kalıpyargılarıyla biçimlenir. Böylece zamanla yapılandırılan bu dünya güzel, üretken, başarılı ve topluma uyum sağlayan üyeleri ödüllendirir. Bu insanlar kültürel normlar dahilinde toplumun 'normal' üyeleri olarak değerlendirilirler ve elde ettikleri olumlu sonuçları hak etmişlerdir. Lerner'a (1980) göre, hak etme ile ilgili değerlendirmelerimiz böylece, toplumsal ve fiziksel çevremizdeki gerçek dünya deneyimlerimizi ve kültürel normlarımızı yansıtır. Örneğin, bir kişinin normal ya da anormal olduğu bizim değerlendirmelerimizle belirlenebilir. Bu değerlendirmeler sonucunda anormal olan genellikle normları ihlal eden, yani, çirkin, sakat, yabancı, akıl hastası gibi azınlıkta olana işaret eder. İçgrup ve dışgrup zihniyeti genel güç normlarını yansıtır. Bu kodlamanın sonucu benzer olanların üstünlüğüne ve daha büyük değere sahip olduğuna işaret eder.

Lerner (1980), adil dünya inancına sahip insanların acı çekmenin altında haklı bir nedenin yattığını varsaydıklarını ve niçin mağdur olduklarına ilişkin tamamlayıcı nedenler bulduklarını ileri sürmektedir. Yani, kişi yeterli önlem almamışsa başarısızlık, yoksunluk ve acı gibi olumsuz sonuçları da hak etmiş demektir. Aksine yeterli önlem almışsa, topluma üyelik, saygı, şefkat, sevgi ve güvenlik gibi istenen sonuçları elde edebilir. Adil dünya inancı, insanların olumsuz sonuçları hak etmek için hiçbir şey yapmadıklarına inanmalarını sağlayarak dünyanın acı gerçeklerine karşı psikolojik bir koruyucu işlevi görmektedir. Böylece, insanların risk algıları düşmekte ve kendilerini daha güvende hissetmektedirler. Gerçekten de bulgular dünyanın adil bir yer

olmadığına ilişkin inancın olumsuz olaylara dikkat etme ve yüksek düzeyde kızgınlık duygusu, kaygı, depresif semptomlar, nörotisizm (örn., Lench ve Chang, 2007) ve düşük düzeyde adil dünya inancının daha fazla hoşnutsuzlukla ilişkili olduğunu (örn., Swickert, DeRoma ve Saylor, 2004) gösterirken, yüksek düzeyde adil dünya inancına sahip bireylerin olumsuz duyguları daha az yaşadıklarına işaret etmektedir. Örneğin, Hafer ve Olson (1989), yaptıkları laboratuvar çalışmalarında adil dünya inancı yüksek katılımcıların kişisel göreceli yoksunluk durumlarını daha adil olarak değerlendirdiklerini göstermişlerdir. Adil dünya inancı yüksek kişiler bu inançlarını korumak amacıyla durumlarını adil olarak değerlendirmeye güdülenebilmektedirler. Böylece adil dünya inancı güçlü olanlar daha az kızgınlık ve gücenme yaşayabilmektedirler. Aynı şekilde, Otto ve Dalbert (2005), genç tutuklularla yaptıkları bir çalışmada adil dünya inancının işlevselliğine ilişkin kanıt sağlamışlardır. Buna karşılık, 11 Eylül saldırısıyla ilgili bir çalışmada düşük düzeyde adil dünya inancının daha büyük travma belirtileriyle ilişkili olduğu görülmüştür (Swickert, DeRoma ve Saylor, 2004).

Bahsedilen bulgular, güçlü bir adil dünya inancına sahip kişilerin kendi acılarının her nasılsa adil olduğuna karar vererek durumu rasyonalize ettiklerini akla getirmekte ve Lerner'ın (1980) insanların, adil dünya inancını çelişkili kanıtlardan korumak ve acı çekme sonucuyla başa çıkabilmek için değişik yöntemler geliştirdikleri ve adaletsizliği görünmez kılmak için irrasyonel savunma mekanizmaları kullandıkları görüşü ile tutarlılık göstermektedir. O'na göre insanlar olayın sonuçlarını tekrar yorumlayarak mağdurun yazgısının bu olduğunu düşünebilir ve üzülme için neden olmadığına karar verebilirler ya da acının varlığını inkar ederek, görmezden gelerek ve unutup başa çıkabilirler. Adil dünya inancı yüksek cinsel şiddet kurbanlarının bu deneyimleri üzerinde çok fazla düşünmediklerini ve daha az sıkıntı bildirdiklerini gösteren bulgular bu görüşü doğrular niteliktedir (Fetchenhauer, Jacobs ve Belschak, 2005). Bu yöntemler, istenmeyen acı durumları ortadan kaldırmak için kısmen etkili ve geçici çözümler olmakla birlikte insanları acı çekmekten korurlar ve bilişsel çelişkilerini ortadan kaldırmada yardımcı olurlar.

Özet olarak, adil dünya inancının üç temel işlevinin olduğu söylenebilir; (1) birey adil davranma zorunluluğuna ilişkin kişisel bir sözleşme imzalamış gibi davranır (2) bireyin kişisel yaşamındaki olayları anlamlı bir şekilde yeniden yorumlamasına yardımcı olan kavramsal bir sistem sağlar ve sonuç olarak, (3) bireylere başkaları tarafından adil davranılacağı ve beklenmeyen bir afet durumunda mağdur duruma düşmeyecekleri konusunda güvence verir. Adil dünya inancının bu özellikleri, insan davranışlarının büyük bir bölümünü açıklar

ve yaşamın her gününde bireyin geleceğe yatırım yapabilmesi için yaşamsal bir öneme sahiptir (Lerner, 1980, Otto ve Dalbert,2005).

Toplumdaki konumları bakımından değerlendirildiklerinde orta ya da üst sosyo-ekonomik düzeydeki (SED) bireylerin adil dünya inancının alt SED'deki katılımcıların adil dünya inancından daha yüksek düzeyde olabileceği düşünülebilir. Ancak bulgular (örn., Hunt, 2000) alt SED'deki bireylerin daha yüksek düzeyde adil dünya inancına sahip olduklarını göstermektedir. Bu bulgular Sistemi Meşrulaştırma Kuramı'nın (Jost ve Banaji, 1994) dezavantajlı grup üyelerinin düzeni adil, iyi, doğal olarak algıladığı görüşünü doğrular niteliktedir. Ayrıca, ilgili yazında (örn., Oppenheimer, 2006) eğitim düzeyi ile adil dünya inancı arasında olumsuz yönde ilişki olduğuna ilişkin bulgular düşük eğitim düzeyindeki bireylerin daha yüksek düzeyde adil dünya inancına sahip olduklarını düşündürmektedir.

Öte yandan on iki farklı ülkede yapılan karşılaştırmalı kültür çalışmaları, adil dünya inancının Hindistan, Güney Afrika gibi zenginlik ve yoksulluğun orantısız olduğu Üçüncü Dünya ülkelerinde zenginlik ve güç sahibi kesimde yüksek olduğu ve bu kesimin yoksulları suçlayan ve değersizleştiren bir tutum sergilediğine işaret etmektedir. Diğer bir ifadeyle zengin ve yoksul arasındaki farkın büyük olduğu ülkelerde mülk, servet ve güç sahibi insanlar dünyanın adil bir yer olduğuna daha fazla inanmaktadırlar. Buna karşılık, adil dünya inancının en düşük olduğu ülkeler Büyük Britanya ve İsrail'dir, ayrıca bireycilikle adil dünya inancı arasında olumsuz bir ilişki bulunmuştur (Furnham, 1993). Glennon, Joseph ve Hunter'ın (1993), Kuzey İrlanda'da yaptıkları çalışma da dezavantajlı gruplarda adil dünya inancının daha düşük olduğunu göstermektedir. Bu çalışmalar adil dünya inancı düzeyinin anlaşılmasında kültürel bağlamın önemine işaret etmektedir.

Lerner (1980) adil dünya inancının kendini koruma motivasyonu ile değişime direnç göstermeyi etkilediğini ileri sürmektedir. Bu, adil dünya inancına sahip olmanın siyasal ideoloji ile ilişkili olduğunu düşündürmektedir. Gerçekten de adil dünya inancının tutucu yönelimi tanımlayan bir özellik olduğunu gösteren bulgular vardır (Cheung ve Kwok, 1996). Ayrıca, bir çalışmada (Wolfradt ve Dalbert 2003), adil dünya inancıyla uyum ve güvenlik gibi değerler arasında olumlu, yeniliğe açıklık değeri arasındaysa olumsuz bir ilişki bulunmuştur. Yine bir başka çalışmada (Dalbert, Lipkus, Sallay ve Goch, 2001), adil dünya inancı dindarlık ve oturmuş bir partiyi destekleme ile ilişkili olduğu gösterilmiştir. Buradan yola çıkılarak adil dünya inancına sahip kişilerin dünyayı değiştirmek istemeyen, daha tutucu siyasal tutumlara sahip ve tutucu partilere oy veren kişiler oldukları söylenebilir.

Özetle, Adil Dünya Kuramı, dünyanın herkesin hak ettiğini aldığı ve aldığını hak ettiği adil bir yer olduğu varsayımına işaret eden adil dünya inancı üzerine kurulmuştur. Yapılan çalışmalar (örn., Dalbert, Lipkus, Sallay ve Goch, 2001), adil dünya inancının olumlu ruh hali, yaşamdan hoşnutluk, olumlu duygulanımla ilişkili olduğunu göstermektedir. Bu bakımdan adil dünya inancının yaşamsal bir işlevi olduğu söylenebilir. Diğer yandan mağdurlar içinde bulunduğu durumu hak ettiğini öne süren bu anlayış toplumsal düzeyde sorunlar doğurabilmektedir. Ülkemizde 17 Ağustos Marmara depreminde dindar kesimin mağdurları felaketin sorumlusu olarak görmesi bu duruma bir örnektir. Aynı zamanda farklı toplumsal konuma sahip grup üyelerinin adil dünya inancı düzeyindeki farklılıklar (örn., Furnham, 1993) ve bireylerin düzeni korumaya yönelik politik tutumlarına ilişkin ipuçları (örn., Cheung ve Kwok, 1996) kuramın toplumsal süreçleri anlamada büyük önemi olduğuna işaret etmektedir.

Literatürde görelî yoksunluk yaklaşımı ortak eyleme katılımı ile ilgili en önemli sosyal psikolojik yaklaşımlardan biri olarak gösterilmekte; diğer birey ya da gruplarla ilgili olarak yoksunluk duyguları ve protesto hareketlerine katılım arasında dolaysız bir bağlantı olduğuna ilişkin birçok çalışma bulunmaktadır (örn., Koomen ve Frankel, 1992; Grant ve Brown 1995). Öte yandan Adil Dünya Kuramı (Lerner, 1980, 2003) insanların değiştiremeyecekleri ya da değiştirmek istemedikleri bir durumla karşılaştıklarında, o durumun adil olduğuna ilişkin nedenler bulabildiğine işaret etmektedir. Örneğin; Lerner' a (1980) göre, insanlar dünyanın adil bir yer olduğuna inanmaya gereksinim duymaktadır. Bu genel eğilim kadınlara yapılan ayrımcılığın kabulü için bir açıklama sağlayabilir. Erkekler ve kadınlar, kadınların daha az yetenekli ve yaptıkları işe erkeklerden daha az ilgi duyduklarına, paraya daha az gereksinimlerinin olduğuna ya da kadınların yaptığı işin erkeklerinkinden daha az değerli olduğuna inanarak ayrımcılığı haklı gösterebilirler. Böylece, insanlar kadınların daha az *hak ettiği* hakkında nedenler üretebildikleri sürece, adil bir dünya inancı cinsiyet ayrımcılığına eşlik edecektir. Bu bağlamda, insanların dünyayı algılamalarında adalet arama güdüsünün etkisini açıklamaya çalışan kuramlardan Görelî Yoksunluk Kuramı ile insanların herkesin hak ettiğini yaşadığına inanma gereksinimleri üzerinde temellenen Adil Dünya Kuramı ve siyasal katılım arasındaki ilişkinin araştırılması önemli görünmektedir.

Bu araştırmada araştırmaya katılan kadın örnekleminde aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır;

1. Siyasal katılım düzeyi yüksek ve düşük katılımcılar görelî yoksunluk ve adil dünya inancı puanları bakımından farklılık göstermekte midir?

2. Siyasal katılım, görelî yoksunluk ve adil dünya inancı sosyo-ekonomik düzeye bağlı olarak değişmekte midir?
3. Siyasal katılım, görelî yoksunluk ve adil dünya inancı eğitim düzeyine bağlı olarak değişmekte midir?

Araştırma Yöntemi

Örneklem

Araştırmaya Çanakkale ve Bursa illerinden yaşları 15 ile 60 arasında değişen toplam 302 kadın katılmıştır. Araştırmanın örneklemini, katılımcıların ilgili evrenden raslantısal (random) olarak seçilip araştırmaya dahil edilmesiyle oluşturulmuştur. Yaş ortalaması 33.59 (SS= 10.03) olan katılımcıların 125'inin (%41.4) eğitim düzeyi düşük, 177'sinin (%58) ise yüksektir. Katılımcıların 69'u (%22.9) alt, 163'ü (%54) orta, 70'i (%23.2) üst SED' e ait olduklarını bildirmişlerdir.

Veri Toplama Araçları

Demografik Bilgi Formu

Demografik Bilgi Formu'nda katılımcıların yaş, eğitim ve SED' lerine yönelik sorular bulunmaktadır.

Katılımcılar, eğitim düzeylerini 5 basamaklı bir ölçek üzerinde belirtmişlerdir (1=ilkokul, 2=ortaokul, 3=lise, 4=yüksekokul, 5=üniversite ve üstü). Eğitim düzeyi bilgileri ilkokul, ortaokul ve lise düşük; yüksekokul, lisans ve lisansüstü eğitim yüksek olarak değerlendirmeye alınmıştır. Katılımcılar, gelir düzeylerini ise 7 basamaklı bir ölçek üzerinde değerlendirmişlerdir (1=çok fakir, 2=fakir, 3=orta altı, 4=orta halli, 5=iyi halli, 6=zengin, 7=çok zengin). Gelir düzeyi bilgileri; çok fakir-fakir-orta altı, alt SED; orta halli orta SED ve iyi halli-zengin-çok zengin ise üst SED olarak değerlendirmeye alınmıştır.

Görelî Yoksunluk Ölçeği

Görelî Yoksunluk Ölçeği (GYÖ), ülkemizde söz konusu değişkeni ölçen bir araca rastlanmadığından kadınların algıladığı grup görelî yoksunluğunun düzeyini belirlemek amacıyla araştırmacı tarafından geliştirilmiştir. Ölçek, Kelly ve

Breinlinger (1995) tarafından geliştirilen Toplumsal İnanışlar Ölçeği (Social Beliefs Scale) ve Gurin (1985) tarafından geliştirilen Toplumsal Cinsiyet Farkındalığı Ölçeği'nden (Components of Gender Consciousness Scale) esinlenilerek oluşturulmuştur. Ölçekte grup görelisi yoksunluğunu belirlemeye yönelik maddeler bulunmaktadır.

Ölçekte yer alan maddeler Türkçe'ye çevrilmiş ve üç sosyal psikoloğun önerdiği değişiklik ve öneriler dikkate alınarak 10 maddelik bir ölçek formu oluşturulmuştur. Ölçek, "hiç katılmıyorum" (1) ile "tamamen katılıyorum" (7) arasında değişen Likert tipi 7 dereceli bir ölçek olarak düzenlenmiştir. Ölçekten alınan yüksek puanlar yüksek grup görelisi yoksunluk düzeyine işaret etmektedir. Her bir maddeden alınabilecek en düşük puan 1, en yüksek puan 7 olup ölçekte ters kodlanması gereken madde yoktur.

Görelisi Yoksunluk Ölçeğinin güvenilirlik ve geçerlik çalışması, yaşları 17 ve 61 arasında değişen toplam 312 kadın katılımcıdan oluşan bir örneklem üzerinden gerçekleştirilmiştir. Ölçeğin faktör yapısına ilişkin bilgi edinmek amacıyla, ölçekten alınan puanlara faktör analizi uygulanmıştır. Faktör analizi sonucunda, 3 faktörlü bir yapı gösteren ölçek, yorumlanabilirlik kriteri dikkate alındığında, 2. maddenin dışarıda kalmasıyla 9 madde ile tek faktörlü bir yapı ortaya koymuştur. Bu faktör toplam varyansın % 35.84'ünü açıklamaktadır. Faktör analizi sonuçları ve hesaplanan madde test korelasyonları Tablo 1'de gösterilmiştir. Ölçek, 302 katılımcının yer aldığı uygulama aşamasında 9 maddelik son haliyle kullanılmış, grup görelisi yoksunluğu ile ilgili analizler GYÖ'den alınan toplam puanlar üzerinden yapılmıştır. Ölçekten alınabilecek en düşük puan 9, en yüksek puan ise 63'tür.

Ölçeğin güvenilirlik düzeyini belirlemek için iç tutarlık ve iki yarım güvenilirlik katsayıları hesaplanmıştır. Ölçeğin iç tutarlık katsayısı (Cronbach Alfa) $r = 0.79$ ve iki yarım güvenilirliği ise $r = 0.63$ 'tür ve bu değerler .01 düzeyinde anlamlıdır.

Ölçeğin ölçüt bağıntılı geçerliğini belirlemek için, "bireyin kendi grubunu diğer tüm gruplardan daha yüksek sosyal statüye sahip ve daha üstün olarak algılamaya ilişkin genel ve temel bir istek duyması" olarak tanımlanabilecek sosyal baskınlık yönelimi düzeyini ölçmeye yönelik olarak geliştirilmiş (Sidanius, Devereux ve Pratto, 1992) ve Türkçe'ye uyarlaması Karaçanta (2002) tarafından yapılmış olan Sosyal Baskınlık Yönelimi Ölçeği (SBYÖ) ile cinsiyetçiliği ölçen ve Türkçe'ye uyarlaması Sakallı-Uğurlu (2002) tarafından yapılmış olan Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik Ölçeği (ÇDCÖ) kullanılmıştır. Bu amaç doğrultusunda GYÖ toplam puanı ile SBYÖ ve ÇDCÖ alt ölçeklerinden alınan toplam puanlar arasındaki ilişkilere bakılmıştır. GYÖ toplam puanı ile ÇDCÖ'nün heteroseksüel düşmanlık, korumacı cinsiyetçilik, cinsiyetler arası farklılaştırma alt boyutları ile SBYÖ'den alınan toplam puanlar arasında

(korelasyon katsayıları sırasıyla, 0.13, 0.14, 0.17 ve 0.17) pozitif yönde ve anlamlı ilişkiler saptanmıştır ($p<.05$).

Tablo 1. Görelî Yoksunluk Puanlarına Uygulanan Faktör Analizi ve Madde Test Korelasyonu sonuçları ile Madde Ortalamaları ve Standart Sapmaları.

MADELER	X	SS	r	Faktör Yüklere
1. Nitelikli birçok kadın iyi işler bulamamaktadır: aynı becerilere sahip erkeklerse bu konuda daha az sıkıntı yaşamaktadırlar.	4.91	1.93	0.55**	0.47
2. Kadınlar erkeklerle oranla çok az şeye sahiptirler.	3.97	2.18	0.43**	-
3. Kadınların koşul ve fırsatlarında iyileştirmeler yalnızca ortak eylem ve çaba sonucu başarılabilir.	5.46	1.68	0.53**	0.55
4. Genel olarak kadınların erkeklerden daha düşük konumlara sahip olmaları beni kızdırmaktadır.	5.07	1.90	0.56**	0.55
5. Kadınlara ev dışında çalışmak yerine ev işlerini tercih etmeyi öğreten şey onların doğası değil, toplumun kendisidir.	5.91	1.62	0.60**	0.64
6. Ayrımcılıkla ilgili sorunlarla başa çıkmanın en iyi yolu, her kadının istediği alanda mümkün olan en iyi eğitimi almasını sağlamaktır.	6.34	1.17	0.49**	0.56
7. Bir grup olarak kadınlar toplumda şimdikinden daha iyi bir yeri hak etmektedirler.	6.27	1.28	0.65**	0.73
8. Çalışma hayatındaki koşullar ve fırsatlar bakımından, erkeklerle karşılaştırıldığında, kadınların durumu daha kötüdür.	4.82	1.85	0.68**	0.68
9. Toplumdaki güç ve statü açısından erkeklerle karşılaştırıldığında kadınlar aleyhine bir eşitsizlik vardır.	5.34	1.75	0.68**	0.71
10. Saygın işlerin çoğunluğu erkeklerindir çünkü toplumumuz kadınlar aleyhine ayrımcılık yapmaktadır.	4.75	1.98	0.68**	0.67

Özdeğer 3,58; Açıklanan varyans (%) 35,84; ** $p<.001$

Dünyaya İlişkin Varsayımlar Ölçeği.

Ölçeğin orijinal formu Janoff-Bulman (1989) tarafından geliştirilmiştir. Türkçe'ye uyarlaması Yılmaz (2008) tarafından yapılmıştır. 31 maddeden oluşan, 6 dereceli ve Likert tipi olan ölçek, her biri birer varsayımı temsil eden yedi alt boyuttan oluşmaktadır: İyilik varsayımı, adalet varsayımı, şans varsayımı, rastlantısallık varsayımı, kendilik değeri varsayımı ve kontrol varsayımı alt boyutlarının iç tutarlılık katsayıları sırasıyla 0.58, 0.57, 0.85, 0.59, 0.13 ve 0.47'dir. Ölçek toplam puanı için yapılan iç-tutarlılık analizi sonucunda elde edilen iç tutarlılık katsayısı ise 0.70' tir (Yılmaz, 2008). Bu çalışmada araştırmamanın amacı doğrultusunda, adil dünya inancını ölçmek için ölçeğin yalnızca adalet varsayımı alt ölçeği (AVO) kullanılmıştır. AVÖ için bu araştırmamanın örnekleme üzerinden hesaplanan Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı $r = 0.69$ 'dur.

Siyasal Katılım Ölçeği.

Ölçek 'Yerel ya da genel politikayı etkilemeyi amaçlayan bir gösteri ya da mitingte katıldınız mı?', 'Dergi ve gazetelerden siyasi olayları düzenli olarak takip eder misiniz?' gibi siyasi katılım düzeyini ölçmeye yönelik 10 maddeden oluşmaktadır. Ölçek maddelerinin oluşturulması aşamasında, Rosen ve Salling (1971) ile Campbell ve arkadaşları (1954) tarafından siyasi katılım düzeyini ölçmek amacıyla geliştirilen ölçeklerin bazı maddelerinden yararlanılmıştır. Her iki ölçekten seçilen ölçeklerden esinlenilmiştir. Ölçekte yer alan maddeler Türkçe'ye çevrilmiş ve üç sosyal psikologun görüşleri dikkate alınarak düzenlemeler yapıldıktan sonra 10 maddelik yeni bir ölçek formu oluşturulmuştur. Ölçek, her madde "evet" ya da "hayır" olarak yanıtlanabilecek iki dereceli bir ölçek olarak düzenlenmiştir. Ölçekten alınan puanların yükselmesi, yüksek siyasi katılım düzeyine işaret etmektedir. Ölçeğin bütününden alınabilecek en düşük puan 0, en yüksek puan ise 10'dur.

Ölçeğin geçerliği hakkında fikir edinmek için siyasi bir parti ya da örgüte olan ve olmayan 100 üniversite öğrencisinin ölçekten aldıkları puanlar karşılaştırılmıştır. Bu amaç doğrultusunda yapılan t testi sonuçları, siyasi bir parti ya da örgüte üye olan katılımcıların SKÖ puanlarının ($X = 8.32$; $SS = 1.60$) her hangi bir parti ya da örgüte üye olmayan katılımcılardan ($X = 4.34$; $SS = 2.65$) anlamlı olarak yüksek olduğunu göstermiştir. Ölçeğin bu araştırmamanın örnekleme üzerinden hesaplanan Cronbach alfa içtutarlılık katsayısı ise $r = 0.84$ olarak bulunmuştur.

İşlem

Kişisel bilgi formu ve ölçekler katılımcılara, iş ortamlarında ve evlerinde uygulanmıştır. Çanakkale ilindeki uygulamalar ilk araştırmacı tarafından yapılırken, Bursa ilindeki uygulamalarda gönüllülerden yardım alınmıştır. Veri toplama araçlarını uygulayacak gönüllülere söz konusu araştırma ve uygulama sırasında dikkat etmeleri gereken noktalar konusunda ayrıntılı bilgi verilmiştir.

Katılımcılara araştırmanın amacına ilişkin kısaca bilgi verildikten sonra araştırmaya katılmak isteyip istemedikleri sorulmuştur. Gönüllü katılımcılara kimlik bilgilerini vermelerinin gerekli olmadığı belirtilmiş, yönergeleri okuyup sorulara yanıt vermeleri istenmiştir. Anlaşılmayan noktalarda gerekli açıklamalar yapılmıştır. Ölçeklerin uygulanması yaklaşık olarak 15-25 dakika sürmüştür. Sonuçlarla ilgili bilgi edinmek isteyen katılımcılara araştırma tamamlandıktan sonra kendileriyle iletişime geçileceği ifade edilmiştir.

Bulgular

Siyasal Katılım Düzeyi Yüksek ve Düşük Katılımcıların Ölçeklerden Aldıkları Puanlar Açısından Karşılaştırılması

Araştırmanın amacı doğrultusunda, siyasal katılım düzeyi yüksek ve düşük katılımcıların; görelî yoksunluk ve adil dünya inancı puanları bakımından farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için, örneklem, Siyasal Katılım Ölçeği'nden alınan toplam puanlar açısından ortalamanın ($X = 3.37$, $ss = 2,10$) bir standart sapma üstü ve bir standart sapma altı olmak üzere iki gruba ayrılmıştır. Bu ortalama puanın bir standart sapma üstü 5.47, bir standart sapma altı ise 1,27'dir. Böylece örneklem siyasal katılım düzeyi yüksek (>5.47 , $n = 74$) ve siyasal katılım düzeyi düşük (<1.27 , $n = 63$) olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Bu iki uç grup, "Görelî Yoksunluk Ölçeği" ile "Adalet Varsayımı Ölçeği" açısından karşılaştırılmışlardır. Sonuçlar Tablo 2'de görülmektedir.

Tablo 2. Alt Grup- Üst Grup Ortalama, Standart Sapma ve t Değerleri

	Alt		Üst		t
	X	SS	X	SS	
GYÖ	45.3	10.4	51.3	8.2	3.7*
AVÖ	33.5	8.0	29.7	7.5	2.8

Tablo 2’de de görüldüğü gibi, siyasal katılımı yüksek olan katılımcıların görelî yoksunluk puanları, siyasal katılımı düşük olan katılımcılarınkinden anlamlı olarak yüksektir. Başka bir deyişle, siyasal katılım düzeyi yüksek olan kadınlar, siyasal katılım düzeyi düşük olan kadınlardan daha fazla görelî yoksunluk hissetmektedir.

Gruplar Arası Farklılıklar

Tablo 3. GYÖ, AVÖ ve SKÖ’den Alınan Puanların Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

	Eğitim	SED	Ortalama	Std. Sapma	N
GYÖ	düşük	Altı SED	45,85	13,05	54
		Orta SED	50,6552	8,89	58
		Üst SED	45,38	7,53	13
		Toplam	48,03	10,98	125
	yüksek	Altı SED	48,27	9,76	15
		Orta SED	49,56	7,16	104
		Üst SED	47,88	6,63	57
		Toplam	48,90	7,25	176
	Toplam	Altı SED	46,38	12,38	69
		Orta SED	49,95	7,81	162
		Üst SED	47,41	6,82	70
		Toplam	48,54	8,98	301
AVÖ	düşük	Altı SED	29,91	8,64	54
		Orta SED	32,33	7,84	58
		Üst SED	34,6154	6,73	13
		Toplam	31,52	8,1850	125
	yüksek	Altı SED	28,73	8,34	15
		Orta SED	29,17	7,04	104
		Üst SED	30,93	7,27	57
		Toplam	29,70	7,24	176
	Toplam	Altı SED	29,65	8,53	69
		Orta SED	30,30	7,47	162
		Üst SED	31,61	7,27	70
		Toplam	30,46	7,6856	301
SKÖ	düşük	Altı SED	2,85	2,21	54
		Orta SED	3,29	2,38	58
		Üst SED	2,08	1,32	13
		Toplam	2,98	2,24	125
	yüksek	Altı SED	3,80	2,21	15
		Orta SED	3,51	1,79	104
		Üst SED	3,84	2,1859	57
		Toplam	3,64	1,96	176
	Toplam	Altı SED	3,06	2,23	69
		Orta SED	3,43	2,02	162
		Üst SED	3,51	2,16	70
		Toplam	3,3654	2,10	301

Bu aşamada, Görelî Yoksunluk Ölçeği (GYÖ), Adalet Varsayımı ölçeği (AVÖ) ve Siyasal Katılım Ölçeği'nden (SKÖ) alınan puanlar üzerinde Eğitim düzeyi ve Sosyo-ekonomik düzey değişkenlerinin bir etkisinin olup olmadığına bakılmıştır. Bu amaçla, yaşın etkisi kontrol edilerek "2 (Eğitim) x 3 (SED)" bağımsız örneklem grubu desenine uygun çok değişkenli varyans analizi (MANCOVA) yapılmıştır. Ortalamalar ve standart sapma değerleri Tablo 3'te verilmiştir.

Analiz sonucunda, yaş değişkeninin (Wilks' Lambda değeri 0.95; F değeri 4.8, $p < 0.5$) bağımlı değişkenler üzerinde anlamlı bir etkisi olduğu anlaşılmıştır. Yapılan MANCOVA analizinin sonuçları Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4. Gruplar Arası Karşılaştırmalara İlişkin Bulgular

Değişim kaynağı: eğitim (1-294)					
Değişkenler	Kareler Toplamı	Ortalama Kare		Eta²	
GYÖ	240.89	240.89		3.16	0.01
AVÖ	370.294	370.29		6.41	0.02
SKÖ	51.83	51.83		*12.14	0.04
Değişim kaynağı: sosyo-ekonomik düzey (2-294)					
Değişkenler	Kareler Toplamı	Ortalama Kare F		Eta²	
GYÖ	628.55	314.28		*4.12	0.03
AVÖ	266.62	133.31		2.31	0.02
SKÖ	6.73	3.36		0.79	0.00
Değişim kaynağı: eğitim-sosyo-ekonomik düzey (2-294)					
Değişkenler	Kareler Toplamı	Ortalama Kare F	F	Eta²	
GYÖ	144.58	72.29	0.95		0.01
AVÖ	36.47	18.23	0.32		0.00
SKÖ	17.92	8.96	2.01		0.01

* $P < 0.05$

Tablo 4'ten de anlaşılacağı gibi, Görelî Yoksunluk Ölçeği'nden (GYÖ) alınan toplam puanlar üzerindeki SED temel etkisi ($F_{2-291} = 4,12$; $p < 0.05$) anlamlı bulunmuştur. Tukey HSD formülü kullanılarak yapılan gruplar arası karşılaştırma sonuçlarına göre, orta SED'den katılımcıların görelî yoksunluk puanları ($\bar{x} = 49,95$; $ss = 7.82$), alt ($\bar{x} = 46.38$; $ss = 12.38$) ve üst SED'den ($\bar{x} = 47.41$; $ss = 6.82$) katılımcılarından anlamlı olarak daha yüksek bulunmuştur (q değerleri sırasıyla; 4.01, 2.87, 0.98). Diğer bir deyişle, orta sosyoekonomik düzeydeki katılımcılar alt ve üst sosyoekonomik düzeydekilerden daha fazla görelî yoksunluk duygusu

yaşamaktadırlar. Diğer değişkenler üzerindeki SED temel etkisi anlamlı bulunmamıştır.

Katılımcıların Siyasal Katılım Ölçeği'nden aldıkları toplam puanlar üzerindeki eğitim temel etkisi anlamlıdır ($F_{2,291} = 12.14$; $p < 0.05$). Tukey HSD formülü kullanılarak yapılan gruplar arası karşılaştırma sonuçlarına göre eğitim düzeyi yüksek katılımcıların siyasal katılım puanları, ($\bar{x} = 3.64$; $ss = 1.96$); düşük ($\bar{x} = 2.98$; $ss = 2.24$) eğitim düzeyine sahip katılımcılarınkinden anlamlı olarak yüksek bulunmuştur ($q = 3.88$). Diğer değişkenler üzerindeki eğitim temel etkisi anlamlı değildir. Araştırmada, anlamlı hiçbir ortak etkiye rastlanmamıştır.

Tartışma

Bu araştırmada, siyasal katılım düzeyi yüksek ve düşük katılımcılar görece yoksunluk ve adil dünya inancı puanları açısından karşılaştırılmıştır. Ayrıca, görece yoksunluk, adil dünya inancı ve siyasal katılım değişkenlerinin eğitim ve sosyo-ekonomik düzeye göre farklılık gösterip göstermediği araştırılmıştır. Araştırmanın bulgularına göre, siyasal katılım düzeyi yüksek katılımcıların görece yoksunluk puanları, siyasal katılımı düşük katılımcılarınkinden anlamlı olarak daha yüksektir. Diğer bir deyişle, siyasal katılım düzeyi yüksek olan kadınlar, siyasal katılım düzeyi düşük olanlardan daha fazla görece yoksunluk duygusu yaşamaktadırlar. Görece yoksunlukla ilgili yazında siyasal katılım değişkeninin sıklıkla ele alındığı görülmektedir. Söz konusu çalışma bulguları bu araştırmanın bulgusu ile tutarlıdır. Örneğin, Walker ve Pettigrew (1984), grup görece yoksunluğu yaşayan bireylerin toplumsal değişimi sağlama yönünde davranışlar sergileyebileceklerini, ayrıca grup görece yoksunluğunun önemli duygusal bileşenlerinden biri olan kızgınlık duygusunun grup görece yoksunluğu algısını siyasal harekete dönüştüren psikolojik bir yakıt işlevi gördüğünü ve toplu görüşme, oy kullanma gibi yapıcı değişim biçimlerinin yanında isyan ve yağma gibi toplumsal şiddete de yol açabileceğini ileri sürmektedir. Bir başka çalışmada (De La Rey ve Raju, 1996), Hindistanlı Güney Afrikalıların, gruplarının durumları hakkındaki algıları ve bu algılamayla bağlantılı olarak görece yoksunluğun protesto hareketlerine katılımı ne kadar etkilediği araştırılmış, grup görece yoksunluğunun neden olduğu kırgınlık, kaygı, hoşnutsuzluk ve öfke gibi duygusal bileşenlerin toplumsal tutum ve davranışları kestirmede önemli değişkenler oldukları görülmüştür.

Siyasal katılımı yüksek ve düşük olan katılımcıların adil dünya inancı bakımından farklılaşmadıkları görülmektedir. Yüksek düzeyde adil dünya inancınının değişime direnç göstermeyi etkilediği görüşü düşünüldüğünde (Lerner,

1980) siyasal katılımı yüksek ve düşük olan katılımcıların adil dünya inancı bakımından farklılaşmaları beklenebilir. Ancak adil dünya inancının tutucu yönelimi tanımlayan bir özellik olduğunu (Cheung ve Kwok, 1996), adil dünya inancıyla uyum ve güvenlik gibi değerler arasında olumlu, yeniliğe açıklık değeri arasındaysa olumsuz bir ilişki bulunduğunu (Wolfradt ve Dalbert 2003), adil dünya inancı dindarlık ve oturmuş bir partiyi destekleme ile ilişkili olduğunu (Dalbert, Lipkus, Sallay ve Goch, 2001) gösteren bulgular, siyasal katılım ile adil dünya inancı arasında olumsuz yönde bir ilişkidense sağ ideolojiyi destekleme ile arasında olumlu yönde bir ilişki beklenebileceğini akla getirmektedir. Gerçekleştirilecek sonraki çalışmalarda, ideolojik görüş ve adil dünya inancı düzeyi arasındaki ilişkilerin anlaşılabilmesi bakımından katılımcıların hangi ideolojik görüşü desteklediklerine ilişkin bilgilerin alınması önerilmektedir.

Farklı SED'lerden katılımcılar arasında grup görelî yoksunluğu bakımından anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Karşılaştırılan gruplar arasında en fazla grup görelî yoksunluğu algılayan grubun orta SED'deki katılımcılar olduğu görülmektedir. Uygulama sırasında, alt SED'e girebilecek katılımcıların demografik bilgi formunda kullanılan 'Size göre aileniz hangi ekonomik gruba girer?' sorusuna orta halli seçeneğini işaretleme eğilimi gösterdikleri gözlenmiştir. Bu durum orta SED'deki katılımcıların alt SED'deki katılımcılardan daha yüksek düzeyde görelî yoksunluk puanı almalarına açıklık getirebilir. Konuya ilişkin bir başka açıklama ise, görelî yoksunluk algısının nesnel koşullardan doğmadığı görüşünün (örn., Crosby, 1982, Phelan, 1994) doğrulanması şeklinde yapılabilir. Ayrıca bu bulgu alt SED'deki katılımcıların dezavantajlı konumda olduklarını algılamadıklarını akla getirmektedir (örn., Crosby, 1982).

Farklı eğitim düzeyindeki katılımcılar arasında grup görelî yoksunluğu bakımından anlamlı farklılık bulunmamıştır. Ancak farklı eğitim düzeylerinden katılımcıların ortalamalarına bakıldığında eğitim düzeyi yüksek katılımcıların grup görelî yoksunluğu puanlarının daha yüksek olduğu görülmekte olup bu bulgu araştırmacının beklentisi doğrultusundadır.

Eğitim düzeyi açısından karşılaştırılan katılımcılar arasında eğitim düzeyi yüksek olanların siyasal katılım düzeylerinin de en yüksek olduğu görülmektedir. Bu sonuç eğitim düzeyinin siyasal katılım düzeyini etkilediği yani eğitim düzeyi arttıkça siyasal katılım düzeyinin de arttığı doğrultusundaki bulgularla tutarlıdır (örn., Yuva, 2005, Gücük, 2006).

Farklı SED'lerden katılımcılar arasında siyasal katılım bakımından anlamlı farklılıklar bulunmamıştır. Ancak farklı SED'den katılımcıların ortalamalarına bakıldığında alt SED'deki katılımcıların siyasal katılım puanlarının

ortalamalarının en düşük olduğu görülmekte olup bu bulgu araştırmacının beklentisi doğrultusundadır.

Farklı SED'lerden katılımcılar arasında adil dünya inancı bakımından farklılık bulunmamıştır. İlgili yazında (örn., Hunt, 2000) alt SED'den bireylerin adil dünya inancı düzeylerinin daha yüksek olduğuna işaret eden bulgulara rastlanmaktadır. Öte yandan yapılan karşılaştırmalı kültür çalışmaları (örn., Furnham, 1993; Glennon, Joseph ve Hunter, 1993) adil dünya inancı düzeyinin anlaşılmasında kültürel bağlamın önemine işaret etmektedir. Bu çalışmada farklı SED'den katılımcılar arasında adil dünya inancı bakımından farklılık bulunmaması kültürel farklılıklara işaret edebileceği gibi, katılımcıların SED'ini belirlemek amacıyla demografik bilgi formunda kullanılan 'Size göre aileniz hangi ekonomik gruba girer?' sorusuna verilen yanıtların katılımcıları gruplandırmada yarattığı sıkıntıdan da kaynaklanmış olabilir.

Farklı eğitim düzeylerindeki katılımcılar arasında adil dünya inancı bakımından anlamlı bir farklılık görülmemektedir. Ancak eğitim düzeyi farklı katılımcıların ortalamalarına bakıldığında düşük eğitim düzeyindeki katılımcıların adil dünya inancı puanlarının ortalamalarının en yüksek olduğu görülmekte olup bu bulgu araştırmacının beklentisi doğrultusundadır (örn., Hunt, 2000).

Araştırmanın Sınırlılıkları ve Öneriler

Bu araştırmanın en önemli sınırlılıklarından biri, ölçeklerin farklı SED ve eğitim düzeyindeki kadın katılımcılara uygulanmasında ortaya çıkmaktadır. Gruplar arasındaki SED ve eğitim düzeyi farklılıklarının araştırmada kullanılan ölçek maddelerinin anlaşılması bakımından araştırmaya önemli ölçüde sınırlılık getirdiği düşünülmektedir. Uygulamadan önce katılımcılara ölçekler hakkında bilgi verilmiş ve anlaşılmayan noktalar üzerinde durularak bu sıkıntının önüne geçilmeye çalışılmıştır.

Araştırmanın bir diğer sınırlılığı ise, katılımcıların SED'ini belirlemek amacıyla demografik bilgi formuna konulan 'Size göre aileniz hangi ekonomik gruba girer?' sorusuna verilen yanıtların katılımcıları gruplandırmada sıkıntı yaratmasıdır. Sonraki çalışmalarda bu ifade yerine aylık ve/veya yıllık ortalama gelirin sorulmasının bu sorunu ortadan kaldıracığı düşünülmektedir.

Sonraki çalışmalarda fayda sağlanabilecek bir diğer konu, görelî yoksunluk algısının altında yatan kimlik süreçlerinin ve görelî yoksunluk algısının bilişsel ve duygusal boyutlarının dikkate alınmasıdır. Pek çok araştırmacı gruplar arası karşılaştırmaların görelî yoksunluğun bilişsel boyutunu oluşturduğunu, ortak

tutumları etkileyen ve eyleme yönlendirenin ise bu karşılaştırmalara verilen duygusal tepkilerin olduğunu ileri sürmektedir (örn., Walker ve Smith, 2002). Bununla birlikte, dezavantajlı durumlarına ilişkin grup temelinde kızgınlık duyan grup üyelerinin ortak eylemi desteklediklerine, grup temelinde duyulan üzüntünün ise örgütsel bağlılığı azalttığına ilişkin bulgular (örn. Smith, Cronin ve Kessler, 2008) görelî yoksunluk algısında farklı duyguların önemine dikkat çekmektedir.

Ortak eyleme katılımında kimlik süreçlerinin önemli rolü olduğunu gösteren bulgular (örn., Kelly ve Brelinger, 1994) görelî yoksunluk algısının altında yatan kimlik süreçlerine vurgu yapılmasının da yararlı olabileceğini göstermektedir. Ayrıca, Türkiye’de yaşayan farklı etnik grupların olduğu gerçeği ve farklı etnik gruplar arasındaki eşitsizliklerin dezavantajlı konumdaki etnik grubun üyelerinin yoksunluk algısını etkilediği bilgisinden (örn., Koomen ve Frankel, 1992, Moore, 2003, De La Rey ve Raju, 1996) hareketle Türkiye’de yaşayan farklı etnik kökenlere sahip kadınların etnik kimliklerinin görelî yoksunluk algılarını ve siyasal katılım düzeylerini nasıl etkilediğini anlamak da bu açıdan önem taşımaktadır.

Sonuç

Bazı araştırmacılara göre, eşitlik için şemalar geliştirmeden önce, toplumun içindeki bireylerin toplumsal cinsiyet eşitsizliği gerçeğinin farkında olmaları ve kişisel olarak etkilenmelerinin sağlanması gerekmektedir. İnsanlar sistemin adaletsiz olduğunun farkına varırlarsa değişim için seferber olmaları olasılıkları artacaktır. Oysa araştırmalar insanların cinsiyet ayrımcılığının farkında olmadıklarını, hatta kadınlar arasında bile, kadına yönelik ayrımcılığın farkında olanların çok az olduğunu göstermektedir (Crosby, 1982).

Crosby (1982), çalışan kadın ve erkeklerle cinsiyet, yüksek/düşük çalışma statüsü, çocuk sahibi olup olmama ve medeni durum değişkenlerini temel alarak yaptığı bir çalışmada, nesnel olarak kadınların erkeklere oranla daha dezavantajlı olmalarına karşın, yoksunluk algılamadıkları sonucuna varmıştır. Crosby bu çalışmasının sonuçlarını, yoksunluk algısının özneliği ile ilgili olmakla birlikte, kadınların yaşamlarını iş yaşamı, ev yaşamı gibi parçalara ayırarak algılama eğiliminde oldukları ve bu çoklu rollerin herhangi bir rolle ilgili olarak ortaya çıkabilecek hoşnutsuzluğa karşı koruma sağladığı yorumunu yapmaktadır. Gurin de (1985) benzer biçimde, etnik gruplar, işçi grupları gibi, gruplar arasında daha fazla grup görelî yoksunluğu algılandığını, buna karşın,

kadınların rollerinin iç içe geçmesi gibi nedenlerle farklılıkları pek fazla hissetmediklerini öne sürmektedir.

Bu araştırmada ortaya çıkan en önemli bulgu; grup görelî yoksunluğu algılayan kadınların siyasal katılım düzeylerinin daha yüksek olmasıdır. Genel olarak kadınların erkeklerden daha dezavantajlı bir konumda bulduklarını algılayan kadınlar toplumsal değişme güdüsüyle siyasal katılımlarını artırmaktadırlar. Bu bulgu, grup görelî yoksunluğunun kadınların siyasal katılım davranışlarına etki eden önemli etmenlerden biri olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda, dezavantajlı konumda olduklarını algılamalarının sağlanması kadınların toplumsal değişme için girişimde bulunmalarını kolaylaştırıcı bir rol oynamaktadır.

Kaynakça

- Campbell G. ve Miller (1954). *The Voter Decides*. Evanston: Row, Peterson and Co.
- Cheung C. ve Kwok S. (1996). Conservative orientation as a determinant of hopelessness. *The Journal of Social Psychology*, 136 (3), 333-347.
- Conway M., Di Fazio R. ve Mayman S. (1999). Judging others' emotions as a function of the others' status. *Social Psychology Quarterly*, 62 (3): 291-305.
- Crosby F. (1982). *Relative deprivation and working women*. New York: Oxford University Press.
- Dalbert C., Lipkus I. M., Sallay H. ve Goch I. (2001). A just and an unjust world: Structure and validity of different world beliefs. *Personality and Individual Differences*, 30: 561-577.
- Davis J. A. (1959). A formal interpretation of the theory of relative deprivation. *Sociometry*, 22: 280-296.
- De la Rey C. ve Raju P. (1996). Group relative deprivation: Cognitive versus affective components and protest orientation among Indian South Africans. *The Journal of Social Psychology*, 136 (5): 579-588.
- Furnham A. (1993). Belief in a just world: Research progress over the past decade. *Personality and Individual Differences*, 34: 795- 817.

- Furnham A. (1993). Just world beliefs in twelve societies. *Journal of Social Psychology, 133*(3): 317.
- Glennon F., Joseph S. ve Hunter J. A. (1993). Just world beliefs in unjust societies: Northern Ireland. *Journal of Social Psychology, 133* (4): 591.
- Grant P. R. ve Brown R. (1995). From ethnocentrism to collective protest: Responses to relative deprivation and threats to social identity. *Social Psychology Quarterly, 58* (3): 195-212.
- Gurin P. (1985). Women's Gender Consciousness. *Public Opinion Quarterly 49*: 143-163.
- Gücük D. (2006). *Kadınların siyasal katılımları ve katılıma etki eden faktörler: Ankara-Mamak/Çankaya Örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Hafer C. L. ve Olson J. M. (1989). Beliefs in a just world and reactions to personal deprivation. *Journal of Personality, 57* (4): 799-823.
- Hasta D. (2002). *Yetkeci kişilik ve bilişsel karmaşıklık düzeyi ile siyasal ideoloji arasındaki ilişki*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Hunt M. (2000). Status, religion, and the "belief in a just world": comparing African Americans, Latinos, and Whites. *Social Science Quarterly, 81*: 325-343.
- Janoff-Bulman R. (1989). Assumptive worlds and the stress of traumatic events: Applications of the schema construct. *Social Cognition, 7*: 113-136.
- Jost J. T. ve Banaji, M. R. (1994). The role of stereotyping in system-justification and the production of false consciousness. *British Journal of Social Psychology, 33*: 1-27.
- Karaçanta H. (2002). *Üniversite öğrencilerinin sosyal baskınlık yönelimi ve başka bazı değişkenler açısından karşılaştırılması*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi.

- Kelly C. ve Breinlinger S. (1995). Identity and Injustice: Exploring Women's Participation in Collective in Collective Action. *Journal of Community ve Applied Social Psychology*, 5: 41-57.
- Koomen W. ve Frankel E. G. (1992). Effects of experienced discrimination and different forms of relative deprivation among Surinamese, a Dutch ethnic minority group. *Journal of Community ve Applied Social Psychology*, 2: 63-71.
- Leach C. W., Lyer A. ve Pedersen A. (2007). Angry opposition to government redress: When the structurally advantaged perceive themselves as relatively deprived. *British Journal of Social Psychology*, 46: 191-204.
- Lench H. C. ve Chang E. S. (2007). Belief in an unjust world: When beliefs in a just world fail. *Journal of Personality Assessment*, 89 (2): 126-135.
- Lerner M. J. (1980). *The belief in a just world: A fundamental delusion*. New York : Plenum.
- Lerner M. J. (2003). The justice motive: Where social psychologists found it, how they lost it and why they may not find it again. *Personality and Social Psychology Review*, 7 (4): 388-399.
- Moore D. (2003). Perceptions of sense of control, relative deprivation and expectations of young jews and palestininas in Israel. *The journal of social psychology*. 143(4): 521-540.
- Oppenheimer L. (2006). The belief in a just world and subjective perceptions of society: A developmental perspective. *Journal of Adolescence*, 29: 655-669.
- Otto K. ve Dalbert C. (2005). Belief in a just world and its functions for young prisoners. *Journal of Research in Personality*, 39: 559-573.
- Pettigrew T. H., Christ O., Wagner U., Meertens R. W. Dick R. ve Zick A. (2001). Relative deprivation and intergroup prejudice. *Journal of Social Issues*, 64 (2): 385-401.
- Phelan J. (1994). The paradox of the contented female worker: An assesment of alternative explanations. *Social PSychology Quarterly*, 57(2): 95-107.

- Rosen B. ve Salling R. (1971). Political participation as a function of internal-external locus of control. *Psychological Reports*, 29: 880-882.
- Runciman W. G. (1966). *Relative deprivation and social justice*. Berkeley, CA: University of California Press.
- Sakallı-Uğurlu N. (2002). Çelişik duygulu cinsiyetçilik ölççeği: Geçerlik ve güvenirlilik çalışması. *Türk Psikoloji Dergisi*, 17(49): 47-58.
- Schmitt M. ve Maes J. (2002). Stereotypic ingroup bias as self-defense against relative deprivation: Evidence from a longitudinal study of the German unification process. *European Journal of Social Psychology*, 32: 309-326.
- Sidanius J., Devereux E. ve Pratto F. (1992). A comparison of Symbolic Racism Theory and Social Dominance Theory as explanations for racial policy attitude. *Journal of Social Psychology*, 132 (3): 377-395.
- Smith H. J., Cronin T. ve Kessler T. (2008). Anger, fear, or sadness: Faculty members' emotional reactions to collective pay disadvantage. *Political Psychology*, 29 (2): 221-246.
- Swickert R. DeRoma V. ve Saylor C. (2004). The relationship between gender and trauma symptoms: A proposed mediational model. *Individual Differences Research*, 2 (3): 203-213.
- Tougas F. Beaton A. M. ve Veilleux F. (1991). Why women approve of affirmative action: The study of a predictive model. *International Journal of Psychology*, 26 (6): 761-776.
- Tripathi R. C. ve Srivastava R. (1981). Relative deprivation and intergroup attitudes. *European Journal of Social Psychology*, 11: 313-318.
- Van Dyk A. C. ve Nieuwoudt J. M. (1990). The relationship between relative deprivation and the attitudes of rural Afrikaans-Speaking women toward blacks. *The Journal of Psychology*, 124 (5): 513-521.
- Walker I. ve Pettigrew T. F. (1984). Relative Deprivation Theory: An overview and conceptual critique. *British Journal of Social Psychology*, 23: 301-310.

- Walker I. ve Smith H. (2002). *Relative deprivation: Specification, development, and integration*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Wolfradt U. ve Dalbert C. (2003). Personality, values and belief in a just world. *Personality and Individual Differences*, 35: 1911-1918.
- Yılmaz B. (2008). Dünyaya İlişkin Varsayımlar Ölçeği geçerlik ve güvenirlik çalışması: Ön çalışma. *Türk Psikoloji Yazıları*, 11 (21): 41-51.
- Yuva G. (2005). Kadınların Toplumsal ve Siyasal Katılımlarının Bir Göstergesi Olarak Antalya'da kadın dernekleri ve üye yapılarının sosyo-ekonomik analizi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Antalya: Akdeniz Üniversitesi.

A Valuation of Relative Deprivation and Just World Belief Variables on Political Participation Levels of Women Living in Turkey

Abstract

The main objective of this study is to investigate the relationships between relative deprivation, belief in a just world and political participation among women in Turkey. In addition, the investigators aimed to see whether these variables differentiate depending upon educational and soci-economical levels. Moreover, the participants with high political participation levels and those with low political participation levels were compared in terms of their relative deprivation and just world belief scores. The sample consisted of 302 women who were selected randomly among women of different ages and occupations. Relative deprivation scale (developed by the investigators for this study), justification scale and political participation scale (developed by the investigators for study) used in this study. The findings showed that there is a significant positive correlation between relative deprivation and political participation, and likewise, there is a significant correlation between political participation and just world belief. The results of the study showed also that the higher the political participation levels of the subjects the higher their relative deprivation levels were. In addition, there were significant differences between the participants from different SES's in terms of relative deprivation levels. The SES level that had the highest level of relative deprivation was the middle SES. Finally, the participants with the highest level of education had also the highest level of relative deprivation. political participation levels.

Key words: *relative deprivation, just world belief, political participation, validity, reliability.*

Kadın Çalışmaları ile ilgili Etkinlikler, Notlar ve Raporlar/Activities, Notes, and Reports on Women's Studies

Women, Conflict and Peace: Notes on Israeli, Palestinian Women's Experiences

Patrizia Violi*

Abstract

Can women play an active, specifically gender-oriented, role in conflict resolution and peace processes? This study seeks to answer this question by analyzing a cooperative project carried out by The Jerusalem Link, initiated in 1994 by two Women's Centres: the Israeli Bat Shalom and the Palestinian Jerusalem Women's Centre. The purpose of the project was to open a dialogue between Israeli and Palestinian women from their two communities in conflict. This paper analyzes in particular the experiences of women participants from these Centres during a three year European Union funded initiative called "Building Constituencies for Women's Alternative Ways for Peace" (2005-2008), in which the Italian Women's Association Orlando and the author of this article were also involved. This paper demonstrates the progressive transformation of the various actors involved in the project and the difficult growth of a common "we", inclusive of these two groups of women, as well as of their unique and problematic relationships with the dominant discourses of their societies. In this process a crucial turning point was a shift in discourse level: from the "official", traditional political discourses with fixed agendas to a more individual-based discourse of personal narratives, where women voiced their private experiences, feelings and emotions. This discursive shift made possible "reciprocal listening" and initiated a process, however contradictory and ambivalent it might in practice have been, of building trust and empathy between Palestinian and Israeli women. If evaluations of the "efficacy", or "effectiveness", of this, and

*

Prof.Dr. Patrizia Violi, University of Bologna, Department of Communication, Bologna- Italy. E-mail: patrizia.violi@unibo.it

similar, projects might be seen as controversial in terms of traditional political parameters, their symbolic value is, nevertheless, relevant in the current global context. It is in their capacity to construct an alternative "transversal politics" in deeply conflicted societies that we can most clearly see how women can construct an innovative, "gendered", feminist contribution to the peace process that emerges through practice.

Key Words: *Gender politics, Conflict resolution, Personal narrative, Peace process, Transversal politics*

A Women's Peace Project and its Background

Can women play an active and unique role in the resolution of conflict? Can gender provide an alternative framework for thinking through the dynamics of peace processes? – or even force us to rethink the received meanings of the terms "conflict resolution" and "peace process"? In other words, does gender difference actually make a difference?

I would like to discuss these issues in the light of a particular conflict resolution experience in which I have been personally involved as participant-observer : a three year EU-financed project initiated at the end of 2005 called "Building Constituencies for Women's Alternative Ways for Peace". The general aim of the project was to promote encounters between Palestinian and Israeli women and to support the peacemaking efforts of two Women's Centres: *Bat Shalom* on the Israeli side, *Jerusalem Center for Women* on the Palestinian side. Both centres have a long history of working together for peace.

In 1989, a meeting was convened in Brussels between prominent Israeli and Palestinian women peace activists. The meeting initiated an on-going dialogue that in 1994 resulted in the establishment of *The Jerusalem Link* comprising two women's organizations – *Bat Shalom* on the Israeli side, and the *Jerusalem Centre for Women* on the Palestinian side. As stated on the two organisations' websites¹: single space "The two organizations share a set of political principles, which serve as the foundation for a cooperative model of co-existence between our respective peoples. Each organization is autonomous and takes its own national constituency as its primary responsibility, but together we promote a joint vision of a just peace, democracy, human rights, and women's leadership. Mandated to advocate for peace and justice between Israel and Palestine, we believe a viable solution of the conflict between our two peoples must be based

on recognition of the right of the Palestinian people to self-determination and an independent state alongside the state of Israel, Jerusalem as the capital of both states, and a final settlement of all relevant issues based on international law.”

In their joint effort to bring about a just, comprehensive, and lasting peace between their two peoples, the two centres subscribe to a common declaration of principles, amongst which is: the recognition of the right to self-determination of both peoples in the land, through the establishment of a Palestinian state alongside the boundaries of 1967; the illegality of all settlements in the Palestinian territories occupied in 1967; the Israeli recognition of its responsibility for the creation of the Palestinian refugees in 1948 and the acceptance of the right of return; Israeli withdrawal from all occupied Arab territory, including Lebanon and Syria. The feminist grounding of The Jerusalem Link is explicitly stated in the declaration, where it is stated that “women must be central partners in the peace process. Their active and equal participation in decision making and negotiations is crucial to the fulfilment of a just and viable peace. We women are committed to a peaceful solution of our conflict, also as a means for the promotion of democratic and non-violent norms and the enhancement of civil society.”

The third partner in the project, *Orlando*, is an Italian women’s association to which I belong. *Orlando* has been involved in work in Palestine, and in promoting encounters between Palestinians and Israelis since the 1980s. In 1992 *Orlando* organized an international encounter in Bologna, “*Molte donne un pianeta*” (“Many women, one planet”), attended also by the Palestinian and Israeli women involved in the feminist peace process that started in Brussels in 1989. This meeting was another step towards the establishment of The Jerusalem Link, which was founded two years later.

The rationale behind *People to People* projects based on face-to-face encounters is that conflicts, no matter what the many political and economical reasons that cause them, are then maintained and reinforced through fear of the other, and this fear in turn grows from stereotyped and insufficient knowledge – or even open ignorance – of the “enemy”, of their life conditions, experiences and feelings.² The less accessible the other is, the more frightening they become. Beyond its main policing function, this is precisely the function of the Wall³: it prevents the development of familiarity, of access to the “other’s” everyday lives and narratives, making the already difficult contacts between the two populations even more difficult. In doing so, the Wall contributes to the perpetuation of fear and anger on both sides.

However, in relation to other similar projects of “dialogue with the enemy”, this present project, in tune with the tradition initiated by The Jerusalem Link project,

had more specifically *feminist* assumptions, namely that women's positioning in conflicts implies common concerns which go beyond the conflict itself. The exclusion of women from power politics, and thus also from more direct management of the war, "guarantees" them a different perspective on conflicts, making it more feasible for them to cross boundaries. Far from being based on essentialist, ideological claims regarding supposed feminine nature, female difference would depend on a different positioning in relation to militarism and male-based management of war. This assumption is certainly at the root of one of the most fascinating and powerful insights of feminist political thought, known as women's *transversal politics*.⁴ According to this notion, women are supposed to be more able than men in building transversal alliances among women on opposite sides of a conflict situation, allowing them to overcome their original separated positions. Such forms of women's solidarity are based on their being *rooted* in their own world, while at the same time capable of *making a shift* towards the world of the other. It is precisely this 'rooting and shifting' that makes it possible for women to overcome barriers and differences.

I would like to briefly read the history of our project as a test of the feasibility, and also the difficulties, of transversal dialogue between women in conflict.

Before entering into a more detailed description of the project, a few words are necessary regarding my own positioning within the project, and the motivations that lie behind the present article. I would like to underline that it is not intended to be an academic paper. My involvement was first of all political and personal; for me the project was not solely an object of *study* or *research*, and, given the wider context, I feel a purely objectivising stance to be inappropriate. I was quite simply part of it, and I observed what was going on there from a very partial and personally involved position, though always aware that I was at one and the same time an *actor* involved in first person in the project, and also an *observer* of it. In a way, I could say that my experience was that of a *participant observer*, always keeping in mind, however, that my participant observation process was not motivated by a purely research-driven intentionality, but rather by a strong political and feminist engagement. This may also explain the particular style and form of presentation I have chosen to adopt in this paper, where I have opted for a more personal and "free" style, rather than a purely "academic" one. I have certainly brought into play my own professional background in communication theory, semiotics and psychoanalysis: in particular, in the analysis of group communication in conflict resolution processes, I used the methodological framework of interpretative and narrative semiotics. However since this paper is not specifically directed to a

semiotically competent audience, I have sought to avoid overuse of technical terms, such as 'enunciation' using them only to a minimum, when I believe they may be relevant for a better understanding of the process, and preferring otherwise to adopt a more interpretative and personalised positioning.

The structure of the article corresponds with the temporal progress of the project: after a presentation of the various partners involved, I go on to describe the different stages the project went through in the course of its development, and the various transformations that occurred during the process. My theoretical discussion parallels, and intertwines with the analysis of the various phases of the project, and does not constitute a separate section.

The Partners

The principal partners in the project were *Palestinian* and *Israeli* women. The project involved in all approximately 80 women, although in the end not all of these were equally active. The most active and consistent group was composed of around 40-50 women. Besides these, there were four *facilitators* on each side, selected by the coordinators of the two centres, who followed the project in its entirety for all three years of its duration from 2005 to 2008. While all the other women who were involved participated solely on a voluntary basis, as a part of their personal political involvement, the facilitators, of which four were on the Palestinian side and four were on the Israeli side, were paid by the project.

The two groups were not completely homogeneous with regard to age or political and professional background. The Palestinian women were generally older than most of the Israeli women, and often already involved in official political groups, mainly Fatah, but not necessarily in feminist organisations. The Palestinian women came mainly from Jerusalem and Jenin.

The Israeli women were from both Tel Aviv and Jerusalem in approximately equal numbers – around 20 from each city. While the Tel Aviv women were mainly social workers, all the women from Jerusalem were very young and highly motivated university students, some, but not all, with previous engagement in leftist pacifist groups. None of the Palestinian or Israeli participants had any previous experience of dialogue with the "enemy" and very few of feminist politics.

It is not easy to say to what extent all these differences were actually brought into play or exactly which role they might have played if they had been. Were difficulties in communication due to the different ages, social roles, previous experiences of participants, or "simply" due to the fact that the two

groups of women belonged to the opposing sides of two societies in conflict? It should also be considered that not only was there a clear lack of homogeneity across the two groups, but also considerable internal differences within each group. Sometimes, for example, I felt that the very active group of young Israeli students mostly concentrated on themselves, and on the internal dynamics within the group, than on more general political issues, which, on the contrary, were much more of concern to the older Palestinian women. This is expected since for most of them this was an emotionally demanding experience, and, if we assume a feminist stance, the close attention they paid to what was happening to themselves during the process was a very important part of their own political growth. Indeed, one of the most important lessons of feminism, in my view, is precisely this constant need to pay attention to, and to reflect upon, our own needs and feelings, as well as on the most profound motivations of our actions.

The Third Partner : As I mentioned before, the third partner in the project was the Italian Women's Association *Orlando*. In this project Orlando was operating not only as a feminist political partner, but also as a go-between with the funding agency, the European Union. EU projects which involve partners from countries that are not within the European Community always require an EU partner as funding administrator, a situation not always without ambiguities. Indeed, we found ourselves in a double, sometimes paradoxical, role. Orlando is a Women's association with a long history of prior involvement in feminist politics in the Middle East⁵, while at the same time, it was also the funding administrator for the European Union in this particular project. Being in this respect on the side of the donor, it was playing at one and the same time the role of partner, as well as the role of delegate for the EU itself.

It was not always easy to be perceived as *both* a political partner and an administrator; sometimes our being a representative for the donor made interactions difficult, especially for the person directly involved in the project administration, who spent most time in Israel and Palestine. On the Italian side, in all four women were involved on a long-term basis. Only one of us worked as a contracted project operative; the other three, myself included, participated in the project on voluntary basis, as part of our personal political engagement. During the three years the project lasted, we travelled several times to Palestine, where we took part in meetings organised there. All of us were also present in the three meetings organised by *Orlando* in Bologna.

Our third party role changed over time, and in the course of this paper I shall try to report on these transformations. To briefly synthesise what was a very long process, I can emphasise the fact that our role as third party mediators for UE policy was not always an easy one, nor was it immediately accepted. At the

beginning, the received image of us from Orlando as donor and, at least in part, with a control function, prevailed, since all the administrative work and accounting for expenses was our responsibility. Moreover, we could not be present at all the meetings in Palestine, and even when we were, our presence was marginal, since we were not directly involved in the conflict and it was easy to be perceived as an extraneous external element.

The situation changed during the three meetings that took place in Bologna, where we had a more active role, being the organizers, and therefore directly responsible for the event. During those meetings a shift occurred, and we became conceived of more and more as real partners in the process. This happened, in my opinion, for two main reasons: first of all the deep sharing of difficulties and emotions that emerged during these encounters. Our own interventions were limited, we were most of the time merely listening and sharing what was going on, acting, so to speak, as emotional containers rather than as professional facilitators. This was a direct consequence of the history and profile of our organisation: we were taking part in the project on the basis of our feminist political engagement, not because of our professional expertise as facilitators. In this specific role we had co-opted some external experts, both professional psychotherapists and experts in Open Space Technology⁶, a particularly suitable technique for managing large encounters like this.

The second reason for the change was our total immersion in the group for a few, very intensive, days that we spent together from early morning to night, sharing also leisure time, meals and other everyday activities with the other participants. This was an important factor and a good way to get to know one another by building a feeling of familiarity and trust among us. On that occasion I realized how important it was to share not only feelings of pain and suffering but also of pleasure and joyfulness. It was probably not by chance that it was precisely after a very pleasant dinner at my house that a Palestinian woman, somehow diffident up to that point, said to us: "Now I really feel that you are our partners; up to now for me you were mainly our hosts. Now we are three partners."

A brief note has to be made here about the language issues. In all the meetings where our three groups were present, English was the lingua franca, as it was spoken by almost all the participants. Almost, but not all. On the Palestinian side there were a few women who could not communicate in English, and we always had translation into Arabic for them. In general, when Israeli and Palestinian women met, they had two-way translation between Arabic and Hebrew, so that everybody could speak their own native language. In smaller

informal meetings and face to face interactions, English was generally used, as it was the simplest way to overcome the need for translation.

Visible and Invisible Partners

It would be misleading, however, to take into consideration only the partners most visibly involved in the process: In fact, many *invisible* partners, along with the more visible ones, had to be taken into account during the course of the project – as powerful “absent interlocutors”, as Gabriella Rossetti defined them.⁷ The two groups of Israeli and Palestinian women who took part in the project brought with them, as a cumbersome and sometimes inconvenient double, the images and phantoms of their respective societies. With one important difference however, which I would define as a *difference in enunciatory continuity* between the discourse of the small women's groups, and the larger discourses and shared assumptions of their respective communities of reference.

For the Palestinian women there was a strong sense of continuity with the values and dominant political positions of their own society, which they largely shared: as I have already pointed out, most of them were adult women already engaged in political life, and used to the struggle against occupation. This was very evident in the first official encounters held in *Beit Hanina*, a Palestinian neighbourhood in East Jerusalem, at the beginning of 2007 between the two groups, where, at least at the beginning, the Palestinian women's discourse seemed more concerned with addressing problems of their own society, rather than entering into dialogue with the Israeli women. Not only did the Palestinian society appear to be the first and most relevant *Addressee* for their talk, it was also their implicit *Addresser*, to use semiotic terminology: i.e. the *agent* who sets the agenda and establishes key values at stake in the communication context. These values were predominantly the political and social issues of the Palestinian society as framed by their politicians at that time.

While Palestinian women thus maintained a position of enunciatory continuity with their own society, a completely different situation held for Israeli women, especially for those who were very young students with little or no prior political experience. These women were in strong contraposition and discontinuity with the values and discourses of their own community of reference. Israeli society was not their real *Addressee*, a role occupied in this case by the group of Palestinian women, neither was it their *Addresser*. Quite the opposite, we could say that for these young women Israel represented almost an *Anti-Addresser* in semiotic terms, something to be opposed and challenged, in the

name of a set of more universal values such as justice, peace, tolerance and so on. These values constituted the deepest motivations for their actions, but were not at all shared with a large majority in their own country. It is quite obvious what difficulties will be inherent in taking such a position, as they are exactly the same as will need to be faced by any minority that challenges the key values shared by a majority of their compatriots.

However, the situation was not so simple on the Palestinian side either: a more complex contradiction was hidden behind their apparent enunciatory continuity with their own society. The Palestinian women, while sharing those values of their community that include categorisation of Israelis as “enemies”, were at the same time engaging themselves in a dialogue with precisely that enemy, by accepting to talk to them. This peculiar contradiction opened up a difficult situation for many of them, since they were sometimes criticized for their activities, even by their own families. But what was at stake here was not only external, but also internal difficulties, involving feelings of being traitors, which both groups were very aware of, and very eager to discuss.

In more general terms, what we all had to face from the very beginning was a deep asymmetry among participants. More precisely, we should speak of different dimensions of asymmetry unevenly distributed across the three groups. The first and more basic asymmetry in any conflict is the one concerning power issues; in our case Israel is obviously on the powerful side, as will be clear for anyone who has followed the conflict in detail over the last few years. It would be deeply misleading and unfair to forget such a profoundly unbalanced situation and act as if we were facing two equally powerful actors. But the power asymmetry factor is not the only dimension in this case. Indeed, an even more subtle asymmetry emerged, which could be defined as an asymmetry in terms of suffering: which population was suffering the most due to the conflict? In this case their positions were reversed, and the Palestinians claimed a leading role in terms of suffering, which was generally and even too eagerly accepted by the Israeli women. Only very few of them, at a certain stage, voiced their own suffering and difficulties, a step that I noted as an important advancement along the path of mutual truth and recognition. Obviously, the question to be decided was not “who was suffering the most”, by entering into a kind of impossible competition regarding this issue, but to acknowledge the different forms of suffering for each sides to the conflict.

In this quite complex situation, we often acted as “enunciators” of these asymmetries, trying to voice the hidden dimensions of differences, and the role they played in the interaction. All these asymmetries evoked different emotions and characterised different emotional needs within the two groups: the need for

recognition and "compensation" on one side, the need to disentangle themselves from the position of "oppressor" on the other side. In that context it was helpful to hear a third voice that, without being neutral, was nevertheless open to listening and recognizing all the different kinds of needs that were emerging.

It is also worth noticing, however, that we ourselves were not immune from other forms of asymmetry. Beside the somehow contradictory position I already pointed out, of our being at the same time project partners and delegates for the project donor, another element of asymmetry must also be considered: As Italians, however involved we were in the tragic situation of the Israeli-Palestinian conflict, we were not actually *a part* in that conflict but belonged to a third space. As we will see this element must not be undervalued as it came to play an important role in the developmental trajectory of the project.

From political discourse to personal narrative and back to political discourse again...

The first encounters with the two groups were not easy. As I said, the dominant discourse, on the Palestinian side, was highly "official", addressing mainly *political* issues, such as ending the occupation, settlements, the right of return and all the usual issues promoted on the official Palestinian political agenda. Their appeals to the Israeli women were mostly in terms of requests for lobbying and actions to be taken aimed to influence the Israeli public opinion and make the Palestinian suffering known to them.

At the time of the first meetings, when the Palestinian women talked about *us*, they were always referring to their own people, as opposed to the "other" *them* who they viewed as the occupant, the "enemy". The Israeli women were not considered to be direct interlocutors. On the contrary, for the Israeli women *us* meant only their own small group, which was trying to open a dialogue with another *you*, namely the Palestinian women. But – at least in the initial phase – their role as real interlocutors was not that obvious: for the Palestinians, the group of Israeli women involved in the project was seen mainly in terms of being a *mediator*, a helper to perform actions in their favour, rather than as a peer partner in a dialogue. We could say that at that point in time there did not yet exist any sense of an *inclusive us* marking the discursive and symbolic existence of a shared group identity.

The first, very important change in this transformation process occurred as the discourse shifted from political issues to personal narratives and life stories, and both groups of women started talking to each other about their own

personal experiences, sufferings, and feelings.⁸ This shift should not be seen as a withdrawal from political discourse; it was rather a different form of politics that was taking place, far closer to a true *feminist* perspective, since one of the basic tenets of feminism has always been that personal experience is inherently political. What was abandoned was the “official” political discourse, with its predefined topics, in favour of a different form of communication more centred on *autobiographical events*, able to avoid direct confrontation on abstract issues of principle, and opening up a possible space for direct interaction between the two groups of women.

Personal narratives do not only shift the focus from abstract, “ideological” issues to more concrete lived events, they also shift the focus from the general to the individual. In other words, they always refer to *singularity*, and as such they cannot be an object of contestation (unless the very truth and authenticity of each personal narrative is contested). This is a very different situation from collective narratives, such as, for example, historical reconstructions of the past where controversial narratives confront one another, and require a very difficult, sometimes impossible, work of negotiation to reach agreement on a common, shared version of the facts.⁹

In personal, autobiographical narratives of single events and experiences, a *suspension of controversies* and an acceptance of the other’s point of view is made possible, without necessarily adhering to the whole system of beliefs and values held by the other. In analysing different texts from conflict and post-conflict situations,¹⁰ I have noticed that it is often the case that when discourse shifts from an official, political level to a personal, narrative level, it becomes easier to soften antagonistic positions.

There is also another important element in personal narratives. Personal narrative is a form of discourse oriented more towards *emotion-based communication* rather than cognitive elaboration, and consequently it activates a different kind of *interpretation and response pattern*. In particular, exposure to the *suffering of the other* in direct, face-to-face encounters produces an effect of empathy which in turn it can open up for a certain level of personal identification with the suffering of the Other. This is probably the first step in being able to “put oneself in the other’s shoes”, to use the words of a Palestinian woman. This process, however, is not a simple, linear one: according to psychoanalytic theory, empathy can also be negative when it occurs in the face of a certain degree of resistance on the part of the empathizer in relation to people who are perceived as enemies. Consequentially, identification can also be endowed with a certain degree of ambivalence and is certainly not an immediate given.

It is probable that the activation of both empathy and identification, in spite of their being processes with a high potential for ambivalence, is a necessary condition for the establishment of the feminist transversal politics I referred to earlier. However, empathy, though extremely important, might still not be enough for a real partnership, and for the construction of a bi-communal, transversal feminine *us*. Listening with empathy to others does not in itself imply actually feeling that one sees oneself as part of a group together with these others.

Empathy was not the only emotion involved. Many other feelings and passions emerged during the first shared encounters, and once again these emotions were not the same for both groups. While on the Palestinian side there was anger and despair, the Israeli women were dealing mostly with feelings of guilt and impotence, and sometimes anger too. The emergence of negative feelings should not be seen as a purely destructive element however; indeed, the possibility of voicing such feelings together with other women, without feeling overwhelmed or 'annihilated', as some participants put it, by them, was a very important step in the development of the project.

This process was particularly intense during the second bi-communal seminar held in Bologna at the beginning of 2008. The seminar was restricted only to the *facilitators*, four women on both sides who were directly involved as project organizers for the two Centres. The possibility of spending five or six full, intense days together, in a hospitable environment outside of the conflict region, acted as a powerful detonator. On that particular occasion, it became quite evident how important it is to create a *third place*, neutral and equidistant from both parties' point of view, and therefore perceived of as a *safe place*, as we defined it, able to contain not only ambiguous feelings and emotions, but also the growth of the dialogue process itself.¹¹

Timing and space are both important variables in engaging in difficult and painful dialogue. It is necessary to have enough time to open up, to voice even "unspeakable" feelings and thoughts, and to discuss these emotions and ideas together. The venue is equally important: in particular the physical *delocalisation* to Italy proved to be essential, allowing both partners to distance themselves from the conflict environment they both belong to at home.

It is also worth emphasising the role played in that specific situation by the third partner, the Italian women, who performed a multi-stratified set of functions. Certainly, they acted as a symbolic container for the often too powerful emotions aroused during intense sessions of the encounter, offering a space capable of accepting and sustaining such emotions. An *emotional container* is very important when strongly negative emotions arise, since it makes

it possible to voice these, as well as to face, and to overcome, the possible consequences of such disruptive feelings.

But the Italian women also acted as interpreters, or to be more precise, as *interpretants* in Peirce's sense. According to Peirce's semiotic theory, an interpretant is a sign that is produced by another sign of which it is itself an effect, which throws new light on, and adds something new to the meaning of the originating sign. The Italians, as the third component in the dialogue, did not simply "translate" meanings from one group for the other, but sought to make possible a more free circulation of meaning among all the actors involved, opening up for the co-construction of new meanings and fresh interpretations of these. Sometimes they reframed in a different language what had been said, sometimes they summarized what was going on, helping the participants in the search for common formulations of the situation and shared meanings regarding it.

One of the main results of this first long, intensive encounter between all three partners which lasted five days, was the construction of a shared sense of *reciprocal trust* among all the participants, an indispensable element for carrying on any kind of dialogue in conflict situations. However, together with the deepening of their interactions and the growth of trust, another need began to emerge of a different nature. More and more often, the women on both sides expressed an urgent need for what they called "actions" instead of mere dialogue. As important as personal narratives might be, they were perceived as insufficient: "just words", as one woman said, difficult to transfer to their outside communities, and restricted to purely internal use in the small project group. More traditional forms of political actions, such as demonstrations for example, seemed more appropriate in order to reach a larger audience.

Two different needs appeared to be in conflict with one another: on the one hand, the necessity to communicate to a wider group of women on both sides, the sheer intensity of the personal and emotional exchanges experienced during the Bologna encounter, in order to further cement face-to-face relationships; and on the other hand, the need to go out into the world and do "real" things there producing more incisive, practical results on a social and public level.

Doing Things with Words, Revisited

An oppositional contrast was implicit in the call for action: an opposition that is very well known to philosophers of language: between *saying* and *doing*. Words seemed to have a less important role than actions for the women involved in the

project, although it was not always obvious what was actually meant by "actions". Hidden behind this undervaluation of words was probably also an undervaluation of the project itself, a feeling not uncommon among women in general, who often tend to perceive their own activities as less relevant, or less important than "official politics". The *politics of relationships* which lies at the basis of women's politics, and certainly the basis for this particular project, seemed of minor relevance and importance for them than the "real" politics of action and "treaty signing", carried out mainly by men.¹² Some women felt "they were only talking" and that something more should be done.

As an external observer of the process, I had a different impression of what was happening: I considered it an event of extraordinary relevance that women from two highly conflicted cultural environments could accept to meet and listen to one another. In my opinion, even if "nothing more" would have followed, this in itself was already an important transformation of reality. There is a sense in which words *are* themselves actions, in that they can change the perceptions we have of ourselves and each other, and thus change our common, shared reality itself. In particular, the representations of the other as enemy, and the self-representations of both groups of women were deeply affected by the dialogue process. It is difficult to imagine a peace process without such a complex transformation in the way people – not only governments – perceive one another. In one of the encounters a Palestinian woman expressed this basic idea very well, saying that it was the first time in her life that she met an Israeli woman who was not dressed as a soldier, and who would listen to her.

At the same time, it was certainly very important that the women involved felt the need to widen the scope of their action, to reach a larger audience, and to make their engagement more visible. First of all, to be able to perform activities together, over and above sitting and talking, to strengthen the feeling of "being a group" and reinforce the sense of the reciprocity of the partnership. From this point of view, a particularly meaningful event was a demonstration for Gaza held in 2008, organized in concert by both groups, in which they both took part. A public demonstration means many things at one and the same time: it makes visible in a *public space* co-present Israeli and Palestinian women standing side by side, and has thus powerful symbolic and political value, while at the same time it is a *somatic action*, a doing-together that implies shared embodied experience. We should not underestimate the powerful emotional impact of bodily involvement when it becomes a collective form of communication, as is the case during a public demonstration.

The relevance of the media and mass communication in general also became more and more clear over time, suggesting the undertaking of specific forms of

mass communication action, such as implementation of a web site, the making of a video, video letters and a book, and collecting short personal narratives from all the women engaged in the project: Palestinians, Israelis and Italians.

In a way, we could read all these activities as a further shift from purely personal dialogue to more political action forms; if this is so, it is certainly a very different form of political discourse than the one present at the beginning of the project. It was not an official agenda with predetermined topics, but a highly innovative communication campaign, in search of a new audience, directed towards new segments of public opinion: women who are not yet involved in political action, grassroots work, and so on. A new form of political discourse was being designed here, very different from the traditional political agenda, both in terms of its themes, its language and modes of communication.

From Trust Building to Partnership Building

At the end of 2008 another encounter was held in Bologna, with the eight facilitators, four on each side, who had been chosen at the beginning of the project by the two leaders responsible for Bat Shalom and JWC. There was also some of the women who took an active part in the project and were available at the time, giving a total of 26 women: thirteen from each side. In this encounter, Israeli and Palestinian women requested to be left alone without the presence of the Italian women. Officially the main rationale for this was linguistic; three partners would have implied constant use of English during the encounter. But since English was not well spoken by all participants on the Palestinian side, a more complicated, multilayered translation system would have been necessary, rather than the usual combination of Hebrew-Arabic, and the use of a third language had already proved to be quite demanding. But certainly, many other more complex reasons lay behind the need to face and confront one another directly, without presence of any mediating part. Different explanations can be found for such a choice, and these are not necessarily mutually exclusive. In a somehow paradoxical way, the conflict acted as a link between the two groups, who felt bound together by their tragic historical situation, while we, the Italian women, although perceived as sympathetic, were nonetheless considered *external* to a process that belonged only to the two involved groups. In this way, a new form of collective *us* was constructed, by way of an active *exclusion* of the third partner, which was felt, perhaps, to be symbolically representative of the

European Union and other international agents and actors not directly involved in first-person fashion in the conflict.

I would describe this attitude as a sort of claim to *first person testimony rights*: only people directly involved in the conflict, who bear witness to it through their everyday experience in the flesh, so to speak, have the right to give voice to it. Here there is an implicit principle of a strong *enunciatory continuity* between the right to speak and direct experience of reality. According to such a notion of continuity, only those who directly experience the conflict, its suffering and all its implications, can speak about it with authority, independently of whatever personal position they happen to occupy within the conflict itself. To be on opposite sides of the conflict appears less relevant than direct, first person involvement in actually experiencing it. *Sharing the conflict* constitutes a very special kind of link that allows the group to feel and act as such, without the need for any mediating presence. From an outside perspective, the idea of "sharing the conflict" might appear paradoxical, since, in a way, the conflict they are sharing is not at all the same one for the two involved parties, given their quite different positioning within this conflict. However, this is precisely what happened: although the direct experience of the conflict was not identical for the two groups, these women seemed to feel united by a strong bond that a third partner could not really fully appreciate and share.

After three years of tough encounters, the Israeli and Palestinian women who participated in the project started to feel themselves as a community endowed with one voice, and represented by an inclusive *us*. Certainly a very fragile *us*, always at risk of destruction since tensions were always ready to bubble up to the surface, but still an *us*. From this point of view, the need to meet one another without the third partner could also be read as a sign of a successful growth process, a kind of "emancipation", and at the same time a visible sign of the fact that they felt strong enough to confront one another directly, without any form of external mediation.

That things were gradually moving in that direction was, on the other hand, quite clear from the concerted request to reinforce and *build the partnership* between the two groups, even after the project was concluded. Although there was no more economic support available from the EU side at this stage, the women involved were willing to extend this experience beyond its original time limits. If during the first shared encounters in Bologna the focus was mainly on building trust and constructing a safe place for possible dialogue and interaction, in the final encounter the main concern was for *the partnership itself*, which was seen and felt as a precious "good" – an object of value to be conserved and taken care of.

In a way, we could say that concern for the partnership itself can only arise when this partnership has *already* become consolidated. That this was the case was suggested by the emergence in group interactions of what could be called, using a notion developed by psychoanalyst Wilfred Bion (1970), *negative capability*, i.e. the ability to tolerate and valorise frustration and negative emotions, or in other words, to positively accept the negative sides of an experience. The expression "negative capability" was first coined by the poet John Keats, who in a letter to George and Thomas Keats dated 22 December 1817, alluded to a quality that, according to him, great poets possess, which he called "Negative Capability": "that is when man is capable of being in uncertainties, Mysteries, doubts without any irritable reaching after fact and reason". According to Keats, poets have the ability to accept that not everything can be resolved, and to remain in a state of intentional open-mindedness without immediately reaching a definitive solution. In our case, the capacity of "being in uncertainty" meant not only this, but it also referred to the determination to do something together, looking for *local* points of contact, while at the same time knowing that more *global* points of contact might possibly not be found.

But there was also something more, related to the emotional level and not exclusively to the cognitive one: the capacity of "being in uncertainty" had also to be applied to one's own feelings, not only one's opinions. For both the Palestinian and Israeli women, something like this had to be reciprocally accepted: "I do not agree that my people attack yours, but I love somebody – a friend, a husband, a brother – who could do this, or who did it". And, in the reverse: "I can accept that you love somebody who can harm my people". This does not mean: "I can accept that some of your people can harm my people", but rather "I can accept that you love somebody I hate", which is a different matter. In other words, I can accept the complexity of your contradictory feelings, and of my own contradictory feelings too.

In this way, the women were able to agree that there were some things that were extremely difficult to accept for both sides, but instead of getting stuck on this and closing the dialogue until these irresolvable questions were resolved, they accepted to continue anyway, suspending what could not be resolved for the time being, and accepting the inherent uncertainty of the ongoing process. In other words, they agreed on the fact that there were things on which they could not agree, but this did not prevent the dialogue from continuing.

It seemed to me that this was an amazing result, since it reversed common practices of institutionalised political discourse, where it is often the case that a prior agreement on fundamental and crucial issues is categorically demanded of both parties as a precondition for starting a dialogue. For example, in order to

be allowed to even open a negotiation process, the Israelis might be asked to recognize the right of return of the refugees, or the Palestinians might be asked to offer a principled rejection of any form of violence, while at the same time these selfsame matters might also be crucial components of the negotiation itself. In this way, people are required *first* to agree, and *then* to talk, which is a highly paradoxical procedure. The women involved in this process felt and understood this contradiction, and decided to talk to each other despite their disagreements, putting their talk before any abstract declaration of principles, which was never asked of any of the participants on either side. At the end of the day, I believe it was precisely this capability to tolerate frustration and accept disagreement, while nonetheless trying to see the other, and talking to them, that made it possible to build a bridge between the conflicting parties, sharing both the conflict, and its possible resolutions. This is probably where we most clearly can see an innovative gendered, feminist contribution to the peace process.

Afterward

It is very difficult to draw conclusions about something that is still so much an open, ongoing process, and even more difficult to carry out any evaluation of it, even tentatively. We should always keep in mind that this and similar processes are *experiments*, with all the unavoidable limitations and partialities of any experiment of this kind, and as such they cannot be evaluated according to criteria of "official" political efficacy: how can fifty, or even one hundred women talking to one another bring about change in the "real" world of the two peoples in a war situation? How much can they affect "reality"?

I do not think an evaluation of this particular project can be framed by such premises since you can not really use parameters developed within an institutional political framework to evaluate a very different form of activity. It is at quite a different level that the question of efficacy has to be posed, taking into account the overall symbolic value of this and similar experiences. Especially always being aware of how fragile and delicate such people-to-people bridge-building really is, and how easily such bridges may become broken, or even destroyed forever.

Towards the end of this project, the tragic events in Gaza at the end of 2008 suddenly interrupted a difficult but still growing dialogue. For some weeks afterwards it was not even possible for us to exchange mails. But despite the obvious difficulties, a few women on both sides kept on with the project, and managed to produce the two outputs that had been decided before the Gaza bombing: a short video about the project and a print booklet where all the

women involved in the project – Israeli, Palestinian and Italian – wrote one page each about their personal experiences in the project at large.¹³

Since space is limited for this paper I cannot enter into a detailed analysis of these two products. I will however attempt to provide a few personal considerations regarding the written testimonies of the women involved in the project, since this will allow us to discover some tentative answers to the questions I set out at the beginning of my paper, i.e. regarding what feminist and gender roles women might be able to play in conflict resolution and the peace processes.

The booklet is a collection of short narrative testimonies recounting the experiences, and reflections on these experiences, by the Palestinian, Israeli and Italian women involved in the project. These women were asked to answer a number of questions concerning their personal positioning with respect to Palestinian-Israeli relations before the project; the meaning the project had for them; and their final conclusions at the end of the project period.

From their answers some general themes emerged that may shed some light on the most relevant contributions a feminist perspective can bring to an open dialogue between conflicting parties such as, for example, the capacity to analyse one's own feelings, emotions and fears; the attention paid to personal relationships that made it possible to overcome stereotyped, received views of the other; the capacity to accept the uncertainty and complexity of contradictory feelings. Let us look in more detail how all these themes were expressed in the words of the protagonists themselves.

First of all, all the testimonies exhibit a high level of self-analysis of participants' personal feelings, both positive and negative, and of their motivations. I take this capacity for self-reflection to be a consequence of, and at the same time, evidence of the well-established feminist methodology of "starting with oneself", which lies at the basis of all feminist consciousness-raising practices. Although not all the women involved in the process were committed feminists when they entered the project, all seemed aware of the importance of paying attention to their own feelings and emotions, including negative ones. This is especially evident in the Palestinian testimonies, where almost all participants recognize their mixed feelings and their frequent shifts from a positive to a negative stance; as Eman put it "I felt mixed: sometimes I was a supporter of the project, sometimes an opponent". The fears about being involved in the project were largely acknowledged. For Jameela the main fear was "about being judged as someone who normalizes with Israeli", where the theme of being a betrayer of one's own community that I mentioned before, is strongly present. For Fawzia her distrust for the project came out of previous

traumatic experiences with Israeli soldiers killing and torturing young Palestinians. "I hesitated to meet with Israeli women. I assumed that each of these women would be like the soldiers I knew from the checkpoints." For Manal there was a "barrier of fear and dread, and even dislike built inside of me"; Samah "could not comprehend, during the first meeting, how we could meet and understand them. These people are the ones who prevent us from day to day living". For Zahra "participating in this project required a great effort and put me on the line because it contradicted my views"; Suhad "thought long and hard about whether or not to participate in the project", and so on.

On the Israeli side the feelings, especially among the younger students, were different, and their enthusiasm for a new challenging experience seemed to prevail: "It will be so cool!" wrote Hanna; referring to the small Jerusalem group they called "The Thunderbolts". At least at the beginning, being in the group was for many of these younger Israeli women the most relevant part of the experience. As Hanna said:

The truth is that in the beginning, I didn't believe that the dialog would matter so much. (...) For a long time I felt that the only thing I was getting from this project was being one of the "thunderbolts" women, which was an enormous thing, but had little to do with the goal of the project.

Nevertheless, on both sides, the situation slowly changed and the women on both sides started to see the "others", entering into real, personal, involving relations with their perceived "enemies". Perhaps the most moving description of the first step of this process is to be found in Suhad's words as she describes her feelings at the very first meeting she had with Israeli women, her "enemy and the enemy of every Palestinian", while she was sitting and waiting for them to arrive on the Egged bus from Israel.

To my surprise, the women who emerged from the bus were ordinary women, like us. I had waited anxiously for this first meeting and there they were, coming into the hotel and greeting us. When the training started, I soon learned that these women are kind to us and believe in our cause. My vision changed from this joint meeting.

The discovery that the "Others" are just "ordinary women like us" seems to be one of the most important results of the first meetings. This direct and personal relationship permits seeing the others as they are, independently of any previous categorisation, overcoming a stereotypical view of the other, something that is pervasive on both sides. This implies a shift from the abstract generality of the

Type (*the enemy, the terrorist*) to the concrete reality of the single individual, with their real lives, actual experiences and personal narrations. Aishah describes the phenomenon in the following way:

These images of the other have reduced us to imagining each other as the enemy and have created models of hate. We do not see the other as human beings who have normal concerns and aspirations like us.

This centrality given to personal relationships and the importance of individual life stories, as was evident in the reflections of many of the women involved, seems to me one of the most important contributions of a gendered peace project. Even if in some cases feminist assumptions appear to be a rather abstract and ideological stance – “We speak the universal language of womanhood. Despite the borders that divide us, we understand each other (Iris)”, in other cases we witness a deep and articulate understanding of how personal relationships are affected by gender issues, and at the same time how gender is intertwined with other experiential dimensions. This is what Adi, from Jerusalem, says:

As women we choose to act in different ways, not the ways of the war. Nevertheless, the fact that we were women didn't cover up for the real differences that were between us, resulting from the different societies we lived in. Being women doesn't mean that we are less Israeli or less Palestinian. I look at the gender issue as a tool, I make a use of it in order to try and change the reality.

For Adi, gender can be transformed into a general political value in precisely the discovered need for a closer relationship with the other, able to overcome received views and the “ethos of the no partner” that dominates Israeli societies: “There is no partner; there is no one to work with; that's why we have to bring out the cannons – there is no other choice.” To such a blatant simplification, Adi opposes a different truth based on relationship and direct knowledge of the “enemy”:

My most important message that I want to bring out to my society and to the people I live with is that if we keep on watching the Palestinian society through the television screen, we will never find a partner.

Finally, I see a specific gendered element in the achievement of the “negative capability” I mentioned before, the capacity to accept uncertainties and contradictions, to listen to the other even when what she says is disturbing, and

we disagree. As Emam said, "During the Jerusalem Link project I learned not to get angry from hearing the other's opinion. I learned to listen and enjoy and to think a thousand times before talking". In the same vein, Maya says: "At the end of the seminar we felt that we could work together, even though we wouldn't agree on everything. I felt that we succeed in connecting with each other on personal level as women, beyond our political understanding and shared principles. I think we created a unique model of work – a model of women who are joined together for a struggle against occupation, but can also accept their differences." It was a difficult path, very requiring, but at the end very successful. As Mor wrote:

I understood that I need patience, that I had to 'stay positive' in order to learn from the struggle and not give up; that although the difficult situation, the world is full of wonderful people, that I am not alone, that together, we can change the reality and create other realities.

Despite the positive results of the two outputs, the booklet and the video, the very last meeting, the one ending the project, could not be a unified one, so two separate meetings had to take place simultaneously, one in Jerusalem and one in Ramallah. The Palestinian women felt that it was not possible, for the time being, to meet in the very same physical space with Israeli women, but they nonetheless felt able to accept the organisation of a video-conference where they exchanged a significant number of thoughts, words and other comments with their Israeli partners.

This difficult ending provides dramatic evidence for the following reflection on my part: war destroys not only lives and things, but also the very possibility of building shared spaces for interaction and dialogue, and nobody knows, at this very moment, whether words will ever be exchanged again, or reciprocal listening will return.

Notes

¹ The two sites are, respectively: www.batshalom.org and www.j-c-w.org. The Jerusalem Link, as such, does not have its own website

² This approach of face-to face contacts is based on the contact theory (Allport 1954).

³ The Israeli West Bank wall is a barrier being constructed by the State of Israel. It consists of a network of fences with vehicle-barrier trenches surrounded by an on average 60-meter-wide exclusion area and high concrete walls up to 8 meters high. The idea of creating a physical barrier between the Israeli and Palestinian populations was first proposed in 1992 by then-prime minister Rabin. The first section of the wall was constructed during the Oslo accords negotiations in 1994. In

2002, Israel began the construction of the wall that would separate most of the West Bank from areas inside Israel. In April 2006, the length of the barrier approved by the Israeli government was 703 kilometers. The main official reason for the construction of the wall was security: the significantly reduced number of incidents of suicide bombings from 2002 to 2005 has been partly attributed to the barrier

⁴ The expression "transversal politics", coined first by Raffaella Lamberti, founder of Orlando, was then developed in the writings by Nira Yuval-Davis (1997, 2002, 2004). See also Yuval-Davis, Kannabiran, Vieten, (Eds.). (2006).

⁵ For a documentation of this work, see Calciati (ed.) (1989).

⁶ Open Space Technology (OST), created by Harrison Owen in the early 1980's, is an approach for hosting meetings, conferences, and community summit events, focused on a specific and important purpose or task -- but *beginning* without any formal agenda, beyond the overall purpose or theme. Typically, an Open Space meeting will begin with short introductions by the official or acknowledged leader of the group who introduces the purpose and explains the "self-organizing" process called "Open Space." Then the group creates the working agenda, as individuals post their issues in bulletin board style. Each individual "convener" of a breakout session takes responsibility for naming the issue, posting it on the bulletin board, assigning it a space and time to meet, and then later, showing up at that space and time, kicking off the conversation, and taking notes. These notes are usually compiled into a proceedings document that is distributed physically or electronically to all participants. According to Harrison Owen, originator of the term and the approach, Open Space works because it harnesses and acknowledges the power of self-organization, which he suggests is substantially aligned with the deepest process of life itself, as described by leading-edge complexity science as well as ancient spiritual teachings. (Owen 2008)

⁷ Gabriella Rossetti, internal report (unpublished manuscript).

⁸ On the role of personal narratives and gender see, among others, Cavarero (2005), Varner Gunn (1982), Barry (1989).

⁹ See on this Rotberg (Ed.) (2006).

¹⁰ See Violi (2007).

¹¹ "Safe" might not be completely the right word, since the contrast and even the conflicts within the group were very intense, however they perceived it as safe, probably because they felt that there was always the possibility to overcome the conflicts emerging during the interactions.

¹² On this point see the report of Gabriella Rossetti.

¹³ The book is titled: "Women defying barrier", and is co-produced respectively by the three partners: Bet Shalom, Jerusalem Center for Women, Orlando.

References

Allport G. W. (1954). *The nature of prejudice*. Cambridge, MA: Perseus Books.

Barry K. (1989). Biography and the Search for Women's Subjectivity. *Women's Studies International Forum*, 12: 565-75.

Bion W. R. (1970). *Attention and interpretation*. London: Tavistock Publications.

- Calciati G. (Ed.). (1989). *Donne a Gerusalemme: incontri tra italiane, palestinesi, israeliane*. Torino: Rosenberg and Sellier.
- Cavarero A. (2005). *Tu che mi guardi, tu che mi racconti*. Milano: Feltrinelli.
- Keats J. (1899). *The complete Poetical Works and Letters of John Keats*, Cambridge: Cambridge Edition, 2009.
- Owen H. (2008). *Open Space Technology: A User's Guide*. San Francisco, CA: Berrett-Koehler.
- Peirce C. S. (1931-59). *Collected Papers*. Cambridge. Mass: Harvard University Press.
- Rossetti G. Monitoring and Self Evaluation Report. Internal report for European Union not for publication
- Rotberg R. (ed). (2006). *Israeli and Palestinian Narratives of Conflict*. Indiana: Indiana University Press.
- Varner Gunn J. (1982). *Autobiography. Toward a Poetics of Experience*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Violi P. (2007). Remembering the Future. The Construction of Gendered Identity and Diversity in the Balkans. In C. Goh & B. McGuirk (Eds.), *Happiness and Post-Conflict*. Nottingham: Critical Culture Communication Press: 189-200.
- Yuval-Davis N. (1997). *Gender and Nation*. London : Sage Publications.
- Yuval-Davis N. (2002). The Contaminated Paradise. In Abdo N. and Lentin R. (Eds.), *Women & the Politics of Military Confrontation: Palestinian and Israeli Gendered Narratives of Dislocation*, Oxford: Berghahan Press: 251-261.
- Yuval-Davis N. (2004). Gender, the nationalist imagination, war, and peace. In Giles W. and Hyndman J. (Eds.), *Sites of Violence: Gender and Conflict Zones*, Berkley: The University of California Press: 170-192

Yuval-Davis N., Kannabiran K., Vieten U. (Eds.). (2006). *The Situated Politics of Belonging*, London: Sage Publications.

Kadın Çalışmaları ile ilgili Etkinlikler, Notlar ve Raporlar/Activities, Notes, and Reports on Women's Studies

Kuzey Kıbrıs'ta Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Mücadelesinde Kurumsallaşmaya Doğru: Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları Odak Noktası Üzerine Notlar

Kıbrıs'ta kadın hareketinin, toplumsal cinsiyet kavramıyla tanışmasıyla başlayan sürecin değişim ve dönüşüm sancuları halen yaşanmaya devam ediyor. İşte bu değişim sürecine kurumsal bir yapı da dahil oldu: Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları Odak Noktası. Bu yazının amacı, Odak Noktası'nın içerisinden, Kuzey Kıbrıs'ta toplumsal cinsiyeti, toplumsal cinsiyetin algılanışını ve toplumsal cinsiyete ilişkin kurumsal yapılanmayı değerlendirmektir.

Toplumsal cinsiyet, Kıbrıs Türk toplumunda özellikle son beş yılın gittikçe popülerleşen kavramı haline geldi. Halen farklı kesimler tarafından kullanılan kadın-erkek eşitliği kavramının toplumsal cinsiyet eşitliğine dönüşmesi pek çok ülkede olduğu gibi, uluslararası kurumların bu tanımları benimseyip kullanması ve akademinin sivil toplumla kucaklaşmasıyla başladı. Kuzey Kıbrıs'ta toplumsal cinsiyet kavramı, pratiklere yansımayan bir sözel kullanım alanında da olsa, şu anda kendini geniş bir sivil toplum kesimine duyurtmayı, benimsetmeyi değil, başardı.

Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları Odak Noktası, resmi olarak 10 Aralık 2009 günü KKTC Cumhurbaşkanlığı çatısı altında çalışmalarına başladı. 10 Aralık tarihinin Evrensel İnsan Hakları Günü olarak kutlanması, Odak Noktası'nın çalışmalarının başlangıç tarihi oldu; çünkü günün anlam ve amacıyla birebir örtüşüyordu. Odak Noktası'nın oluşumu, değişik kadın örgütlerinin uzun süredir devam eden kurumsallaşma arayışı ve talebi sonucunda Cumhurbaşkanı Mehmet Ali Talat'ın inisiyatifi ile gerçekleşti. İki ayrı birimle; Araştırma Geliştirme ve Kurumsal Oluşum Birimi ile çalışan Odak Noktası'nın en önemli özelliklerinden bir tanesi de sivil toplum örgütlerinin etkin katılımının sağlanması amaçlanan Danışma Kurulu'nun varlığı. Peki nasıl oldu da Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları Odak Noktası'nın yapılanması KKTC Cumhurbaşkanlığı'nda gerçekleşti?

Kuzey Kıbrıs'ta yapılan çalışmalara, uluslararası alanda ve Türkiye'de yapılan çalışmaların ışık tuttuğu bilinen bir gerçek. Bu nedenle, Kuzey Kıbrıs'taki süreci değerlendirmeden önce dünyadaki ve Türkiye'deki gelişmelere bakmak gerekiyor.

Birleşmiş Milletler'in kadın-erkek eşitliğine yönelik kendi çatısı altında 1940'lardan başlayarak oluşturduğu mekanizmalar ve dünyada hızla yayılan kadın hareketi özellikle Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi'nin kabul edilmesini(1980) ve BM Dünya Kadın Konferansları'nın gerçekleştirilmesini sağlar. Bu konferanslar kronolojik sırayla 1975 yılında Meksika'da, 1980 yılında Kopenhag'ta, 1985 yılında Nairobi'de ve 1995 yılında Pekin'de gerçekleştirilir. Konferanslar sonuçları bakımından değerlendirildiğinde kadın haklarının geliştirilmesi ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması için atılması gereken adımlara ilişkin bir yol haritasının yanısıra kurumsal mekanizmalara artan bir önem verildiği gözlemlenebilir. Bu süreçte pek çok ülke kadın-erkek eşitliği konusunda devlet mekanizması içerisinde kurumsal yapılar oluşturmaya başlar. Özellikle Avrupa'daki pek çok ülkede kadın-erkek eşitliğinin devlet içinde kurumsallaşma süreci 1970'lerde, Türkiye'de ise bu süreç 1987 yılında DPT bünyesinde Sosyal Planlama Genel Müdürlüğü bünyesinde kurulan Kadına Yönelik Politikalar Danışma Kurulu ile başlamıştır. Dünyadaki gelişmelerin ışığında, özellikle de Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi ve Nairobi İleriye Yönelik Stratejileri'nin kadın-erkek eşitliği ile ilgili kurumsal mekanizma gerekliliği sonucu Türkiye'de, şimdiki adıyla Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (20 Nisan 1990) kurulmuştur.

Kuzey Kıbrıs'ta süreç 01 Ocak 1994 yılında kurulan I.DP-CTP hükümetiyle başlar. Hükümet programında şu sözlere yer verilir:

Kadın sorunları ile ilgili toplumsal ve uluslararası çalışmalara ilgi göstermek hükümetimizin görevleri arasında olacaktır. Kadınlarımızın bazı yasalar karşısındaki eşitsizliğini sona erdirmek, kadınların toplum içindeki konumlarını iyileştirmek, kadın sorunlarını saptayıp çözüm yolları bulmak için bu amaçla oluşturulan örgütlerde diyalog ve işbirliği içinde çaba harcanacaktır. Kıbrıs Türk Kadınlarının 1994 Uluslararası Aile Yılı etkinliklerine katılabilmeleri, toplumun bu konuda bilgilendirilmesi, kadın hakları ile ilgili uluslararası konvansiyonların toplumun bilgisine getirilmesi, gerekli olanların yasallaştırılması veya mevzuatın bu konvansiyonlara uygun hale getirilmesi için çaba harcanacaktır. Kadınlarımızın toplumsal yaşama daha etkin bir şekilde katılabilmeleri için kreş ve çocuk bakım evlerinin yaygınlaştırılmasını ve hizmetlerinin etkinleştirilmesini sağlayacak teşvik edici önlemler alınacaktır (KKTC Cumhuriyet Meclisi web sayfası, <http://www.cm.gov.nc.tr>).

Hükümet Programında belirlenen politika, Kadın ve Aile Birimi'nin kurulmasıyla somutlaşır. Daha sonra 22 Mayıs 1995 tarihinde kurulan II.DP-CTP hükümet programında Kadın ve Aile Sorunları Birimi'nin mevcut statüsünü geliştirmek ve çağdaş yapıya kavuşturmanın öncelikli hedefler arasında yer aldığı vurgulanır. DP-CTP hükümetinin ardından, UBP-DP, UBP-TKP ve yeniden UBP-DP koalisyonları sırasında da Kadın ve Aile Birimi çalışmalarına devam eder. Amaçlanan Kadın ve Aile Birimi'nin yasal bir statüye kavuşturulmasıdır. Her değişen hükümetle, Birim yeni siyasi atamalarla çalışmalarını sürdürür.

Kuzey Kıbrıs'ta Kadın ve Aile Birimi'nin oluşturulmasıyla başlayan süreç, Kuzey Kıbrıs'ın siyasi yapısı, uluslararası metinlerin yaptırım gücünün olmayışı, Kıbrıs'taki kadın hareketinin tam olarak eğitim ve sosyal yardım kuruluşları olma niteliğinden kurtulamaması gibi nedenlerle kurumsal mekanizmaların oluşturulması için ihtiyaç duyulan örgütlü talebin oluşturulmasına engel olur. Kuşkusuz, gündemin ilk sıralarının Kıbrıs sorunu tarafından meşgul edilmesi de, bu mekanizmalara gereken önemin verilmesinin önünü tıkamış, süreç kesintiye uğramıştır.

1950'li yıllardan başlayarak Kıbrıs Türk kadın hareketi içerisinde kadınların eğitim ve sosyal yardımlaşma gibi öncelikli konularda yapmış olduğu çalışmaların zamanla kısmen kadınların her alanda temsiliyetinin de tartışıldığı bir söyleme dönüştüğü görülebilir. Farklı siyasi bakış açılarına sahip kadın örgütlerinin biraraya gelerek oluşturduğu Kadın Platformu'nun 1990'lı yıllarda önemli başarılarla imza atması -Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesi ile Aile Yasası bu dönemde Meclis'ten geçirilir- her ne kadar bu değişime ışık tutuyorsa da, yukarıda da belirtildiği üzere, gerçekte (sonuçta) toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik çalışmalar yapan örgütlerin tümünün bu farkındalığın bilincinde olarak çalışmalara imza attıklarını söylemek mümkün değildir. Bunun en bariz göstergesi, Kadın Platformu dağıldıktan sonra bazı örgütlerin toplumsal cinsiyet eşitliği amacıyla çalışmalarına devam ederken, diğerlerinin yeniden sosyal yardım etkinliklerine ağırlık vermesinden, ya da mevcut siyasi konjonktürde eylemsiz kalmayı tercih etmesiyle açıklanabilir.

2000'li yıllara girildiğinde kadın-erkek eşitliğinin sağlanması ana hedefinin ancak kurumsal bir devlet mekanizması ile çözümlenebileceğine olan inanç çeşitli kadın örgütleri tarafından daha ısrarcı ve bilinçli bir şekilde dile getirilmeye başlanmıştır. Örneğin; kurumsal bir mekanizma oluşturulmasına ilişkin, 01 Aralık 2000 tarihinde Yurtsever Kadınlar Birliği'nin dönemin Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcılığı'na bağlı olarak çalışmalarını yürüten Kadın ve Aile Birimi Başkanı Mahide Ergun'a gönderilen yazıda şu sözlere yer verilir:

...kadından sorumlu bir birimin kurumsallaşmasını hep önerdik ve hatta bu konuda bir müsteşarlık oluşturulması, KKTC Meclisinde konu ile ilgili bir komisyonun kurulmasını gündeme getirdik. 1995-1996 yıllarında, Kadın Platformu ile birlikte DPÖ'de kadının insan hakları konusunda yasaları tarama ve uyumlaştırma yapmak , ayrıca planlama ve bütçelendirmede kadın konularına da devlet bütçesinden uygun katkının yapılmasını sağlamak için bir de komite oluşturulmasını sağladık.... Katkılarımızla oluşturulan bu komisyonun 2 kez toplanmasına rağmen, daha sonraları değişen siyasi kadrolarla yine yürüyemediğini gördük. Ne yazık ki, bu konulardaki girişimlerimizde bugüne kadar gerekli ilerleme sağlanamamış ve bu konu hep ülke gündeminin sonlarında tutulmuştur. Ancak, ısrarlı çalışmalarımızı sürdürmek ve özellikle işbirliği yaptığımız Kadın Platformu üyesi derneklerle daha ileri boyutlarda çalışmalar yapmak arzumuzdur. Bu nedenle Kadın ve Aile Birimi'nin kalıcı olmasının bugüne kadar tüm olumsuzluklara rağmen gerçekleştirdiği başarılı çalışmaları da göz önünde tutarak yürekten istemekteyiz. Kadından Sorumlu Aile ve Kadın Birimi oluşturulduğu zaman bu oluşumun kalıcı kılınması, giden ve gelen siyasetçilerle değişmemesi için 4. Beş yıllık Kalkınma Planı çalışmaları esnasında Dome Otel'de düzenlenen 1.Kadın Kurultay'ında da görüşlerimizi sunmuştuk. Bu konudaki düşüncemiz, **her zaman siyasi yatırımlardan uzak ve devlet dairesi gibi hiyerarşik çalışma biçimi üzerine kurulan bir dairenin oluşturulmaması** biçiminde olmuştur... (Yurtsever Kadınlar Birliği Arşivi).

Yurtsever Kadınlar Birliği'nin 2000 yılında hazırladığı bu mektup sonuçları değiştirmez ve 2002 yılında Kadın Çalışmaları Dairesi yasalaştırılır. Hazırlanan bu yasa idari kadrolarının tipik bir devlet dairesi gibi düşünülmesinin yanısıra, kadınları geleneksel kadınlık ve annelik steoretipinde değerlendiren bir yasadır. Yasanın çıkmasına rağmen hiçbir zaman kadroları doldurulmaz ve daire hiçbir zaman çalıştırılmaz.

2004 yılına gelindiğinde yaşanan Annan Planı ve referandum süreci ile toplumsal cinsiyet konusu yine öncelikler listesinde yer alamaz. KKTC Cumhurbaşkanlığı seçiminin ardından göreve başlayan Sayın Mehmet Ali Talat'ın inisiyatifiyle bir toplumsal cinsiyet birimi oluşturulur. Bu birim, özellikle kadın örgütleri ve bu konuda çalışmalar yapan sivil toplum örgütleri ve sendikalarla işbirliği içerisinde çeşitli çalışmalar gerçekleştirir. Bunlardan bazıları tüm kadın örgütlerinin toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda işbirliği yapması için bir araya getirmeyi hedefleyen I. Kadın Buluşması, Anayasa değişikliğinin gündeme gelmesiyle Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesi'ne uyumlu bir Anayasa'nın hazırlanması, 2009'da 8 Mart Dünya Kadınlar Günü'nde gerçekleştirdiği Toplumsal Cinsiyet Çalıştayı ile sivil toplum

örgütleri ve siyasi parti kadın kollarının toplumsal cinsiyet taleplerinin sunulmasıdır. Sivil toplum örgütleriyle gerçekleştirilen bütün bu çalışmalar güçlü bir talebin, kurumsal bir mekanizmanın gerekliliği talebinin şekillenmesi sonucunu doğurur.

Birim bu güçlü talebin takipçiliğini yaparak Kurumsal mekanizmanın oluşturulmasıyla ilgili çalışma başlatır. Çalışma Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Kurumu(TCEK) adıyla somutlaşır ve bağımsız bir toplumsal cinsiyet çalışmaları mekanizması tasarlanır. Yine aynı dönemde, dönemin Çalışma Bakanlığı çatısı altında Kadın Çalışmaları Dairesi Yasası'nın kaldırılarak, Daire o dönemde Çalışma Bakanlığı'na bağlıdır-yeni bir oluşum için çalışma başlatılır. Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları Mekanizması(TOÇEM) adı verilen çalışmanın yasası hazırlanır. Bu yasaya göre, ilgili mekanizma Başbakanlığa bağlı bir politika üretme ve uygulama merkezi olacaktır. İki çalışmanın, TCEK ile TOÇEM'in benzer noktaları olmakla birlikte en büyük farkları yapısalıdır. TCEK'in yasa ile kurulacak bir bağımsız mekanizma olması ve bir yönetim kurulu ile yönetilmesi planlanırken; TOÇEM'in Başbakanlığın altında, bir Başkan ile yönetilmesi hedeflenmiştir. İki çalışmanın ortaklaştırılması çalışmaları sürerken, araya giren erken seçimler maalesef bir kez daha toplumsal cinsiyet eşitliği mücadelesinin kurumsallaşma çalışmalarının gündemin son sırasına itilmesine neden olur.

Baştan pek çok eksikliklerle oluşturulmuş olmasına rağmen Kadın Çalışmaları Dairesi'nin hiç çalıştırılmamış olması pek çok eksikliğin devam etmesine neden olmuştur. Pek çok alanda çalışmaların olmamasına, veri toplanmamasına, toplanan verilerin asla toplumsal cinsiyet boyutu ile değerlendirilmemesine; en önemlisi de temel insan hak ve özgürlükleri ile çelişen yasalarımızın varlığını göz önünde tutulduğunda; bu alanda çalışacak bir kurumsal mekanizmaya duyulan ihtiyacı da bir kez daha göz önüne serilmektedir.

Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları Odak Noktası, tüm bu çalışmaların birikimi, farkındalığı ve ivediliği ile ortaya çıkmıştır. Kıbrıs'ta kalıcı ve sürdürülebilir bir çözüme ulaşma çabası sürerken; oluşturulacak yeni devletin, toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması yönündeki gereklilikleri de içermesi için oluşturulmuştur.

Bugüne kadar ihtiyaç duyulan kurumsal mekanizmanın neden oluşturulmadığının pek çok nedeni vardır; ancak bu nedenlerin temelinde Kuzey Kıbrıs'taki cinsiyet rejiminin geniş kitleler tarafından benimsenmiş, içselleştirilmiş olması yatmaktadır. Geleneksel, kalıplaşmış kadınlık ve erkeklik rollerinin kırılması için sivil topluma büyük görev düşmektedir. İşte Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Çalışmaları Odak Noktası tam da bu noktada devreye girmektedir. Odak Noktası bu kalıpları kırmak için iki önemli görev üstlenmiştir: Toplumsal cinsiyet eşitliği farkındalığını artıtmak ve eşitlik mücadelesinin kurumsallaştırılması çalışmalarının yapılmasına olanak sağlamak.

Şu anda her iki görev doğrultusunda önemli adımlar atılmaktadır. Kalıcı bir kurumsal mekanizmanın oluşturulması için sivil toplum örgütlerinden oluşan Danışma Kurulu 3 Mart 2009'da üçüncü toplantısını gerçekleştirecektir. Farkındalığın artırılması görevini yerine getirmek için bilgi ve döküman toplama çalışmaları hızlandırılmıştır.

Odak noktası'nın en önemli hedefi ve dileği bu kez bu çabanın siyasi iradelerin keyfiliğinde, bir bakanlıktan diğer bakanlığa atılmayacak, kalıcı adımlar atıp çalışmalar yapılacak bir kurumsal mekanizmanın oluşturulmasıdır.

Süreyya Çelmen Değer

Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları Görevlisi
Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları Odak Noktası
AR-GE Birimi Sorumlusu
KKTC Cumhurbaşkanlığı
Lefkoşa-KKTC

Doğu Akdeniz Üniversitesi Kadın Araştırmaları ve Eğitimi Merkezi Kadın/Woman 2000

Yayın İlkeleri

Genel İlkeler

- 1) Yazarlar, *Kadın/Woman 2000*'de yayımlanmasını istedikleri bilimsel çalışmalarını aşağıdaki e-posta adresine göndermelidirler:
jws.cws@emu.edu.tr
- 2) *Kadın/Woman 2000*, Türkçe ve İngilizce olmak üzere iki dilde yayınlanır.
- 3) *Kadın/Woman 2000*'e gönderilen yazılar, başka bir yerde yayımlanmamış olmalıdır. *Kadın/Woman 2000* Yayın Kurulu tarafından yayımlanmak üzere kabul edilen yazılarda, DAÜ – Yayınevi bütün yayın haklarına sahiptir. Ancak yazarlar yayınlanan bilgileri kısmen *Kadın/Woman 2000*'ne atıfta bulunmak üzere başka yayınlarında kullanabilirler.
- 4) Yazılardaki düşünce, görüş, varsayım, tez ya da savlar yazarlarına aittir. Doğu Akdeniz Üniversitesini veya Kadın Araştırmaları ve Eğitimi Merkezini bağlamaz.
- 5) Tüm yazılar, yazar(lar)ın kimliği saklı tutularak konu ile ilgili en az iki akademik danışman tarafından incelenir. Yapılan değerlendirme hakem isimleri gizli tutularak yayın kurulu başkanı tarafından yazarların bilgisine sunulur.
- 6) Yayın Kurulu, yayıma gönderilen yazılarda düzeltme yapabilir. Bunlar yayımdan önce yazarın bilgisine sunulur.

Yazım Kuralları

- 1) Yazılar yayına uygun olarak hazırlanmış figür ve tablolar ile birlikte elektronik olarak gönderilmelidir.

- 2) *Kadın/Woman 2000*'e gönderilecek yazılar, tercihen Times New Roman fontu ile 12 punto olarak yazılmalıdır. Yazıların uzunluğu makalelerde 25-30 sayfayı veya 9000 kelimeyi aşmamalı, kitap tanıtımlarında ise 1-7 sayfa veya 500-2500 kelime arasında olmalıdır.
- 3) Türkçe yazılarda Türk Dil Kurumunun İmlâ Kılavuzu esas alınmalı, yabancı sözcükler yerine olabildiğince Türkçe sözcükler kullanılmalıdır. Türkçede pek alışılmamış sözcükler yazıda kullanılırken ilk geçtiği yerde yabancı dildeki karşılığı parantez içinde Türkçe ve İngilizce olarak verilmelidir. İngilizce yazılarda ise *Oxford English Dictionary* veya ekleri örnek alınmalıdır.
- 4) Yazılar başlık sayfası, ana metin, kaynaklar, ekler, tablolar, şekil başlıkları, şekiller, yazar notları ve yazışma adresi ile yazı Türkçe yazılmış ise İngilizce, İngilizce yazılmış ise Türkçe olarak genişletilmiş özet (Abstract) bölümlerini içermelidir. Yazarın makalesini hem Türkçe hem de İngilizce olarak göndermesi halinde yazısı iki dilde de yayımlanabilecektir.
 - a) Başlık sayfası en fazla 10-12 kelimedenden oluşan makale başlığını, (kelimeler arasındaki boşluklar ile beraber en fazla 50 karakter), yazarların adı ve soyadı, ünvanı ve çalıştığı kurumu içermelidir.
 - b) Türkçe ve İngilizce olmak üzere 'Özet' ve 'Abstract' başlıkları altında her iki dilde de 300 kelimeyi geçmeyecek şekilde hazırlanmalıdır. Türkçe ve İngilizce özetin her biri yeni bir sayfadan başlamalıdır. Bunların altında ayrıca 'Anahtar Kelimeler' ve 'Key Words' başlıkları ile makale ile ilgili önemli anahtar kelimeler (en fazla 10 kelime) yazılmalıdır.
 - c) Ana metin yeni bir sayfadan başlamalıdır.
 - d) Metin içinde atıfta bulunulan kaynak ve şahıslar (Yazar soyadı, Yayın yılı, ve atıfta bulunulan sayfa numarası, (Brown, 2003: 23) şeklinde verilmelidir. Metinle ilgili ek bilgiler üst numaralarla verilmeli, metin sonundaki Notlar kısmında aynı numara ile eklenmelidir.
 - e) Şekillere başlık ve numara verilmeli, başlıklar tablo ve figürlerin üzerinde yer almalı, kay-naklar ve figürlerle ilgili notlar ise alta yazılmalıdır.

- f) Tablolar metin içine konmayıp, her biri ayrı bir sayfaya yazılmalı, metin içindeki yeri marjın içinde belirtilmelidir.
- g) Makalede yer alması istenen resimler veya çizimler yayıma hazır şekilde gönderilmelidir. Resimler makalede yer alışı sıralarına göre numaralandırılmalı, metin içindeki yerleri Resim 1, Resim 2 şeklinde parantez içinde gösterilmeli, resimlerin arkalarına ise resim numaraları, yazarın soyadı ve kısaca makale ismi yazılmalıdır. Ayrıca bunlara ait açıklamalar ayrı bir sayfada sıra ile belirtilmelidir. Resimler disket veya CD üzerinde TIFF formatında gönderilebilir.
- h) Denklemlere sıra numarası verilmelidir. Sıra numarası parantez içinde ve sayfanın sağ tarafında yer almalıdır. Denklemlerin türetilişi kısa olarak gösteriliyorsa, hakemlere verilmek üzere türetme işlemi bütün basamaklarıyla ayrı bir sayfada gösterilmelidir.
- i) Metinde yararlanılan tüm kaynaklar ayrı bir sayfadan başlayarak alfabetik sırada Kaynaklar başlığı altında şu sıraya göre verilmelidir: Yazar Soyadı Adı (Yayın yılı). *Kitap ismi* (italik harflerle) veya makale ismi, *Dergi adı* (italik harflerle) Basım yeri: Basımevi, dergide yer aldığı sayfa numaraları. Kitap isimleri *Italik* harflerle, makale isimleri normal harflerle, dergi adı *Italik* olarak yazılmalıdır. Ayrıca yayımlanmamış kaynaklardan yapılan alıntılar da tam olarak anlaşılacak şekilde kullanılmalıdır.

Örnekler:

Foucault M. (1979). *Discipline and Punishment: The Birth of the Prison*. Harmondsworth: Penguin Books.

Van Dijk T. A. (2006). Discourse and Manipulation, *Discourse and Society*, 17 (2):359-383.

Burada değinilmeyen konular için APA yazım şartlarına başvurulabilir. Kaynak: Hacker, D. (2004) "APA" *A Pocket Style Manual*. Boston, New York: Bedford/St. Martin's:155-182.

- 5) Bu duyuruda belirtilen kurallara uymayan yazılar, gerekli düzeltmelerin yapılması için yazarlarına geri gönderilir. Yayın Kurulu tarafından yayımı uygun bulunmayan yazılar bir nüsha olarak varsa orijinal tablo ve figürleriyle birlikte yazara iade edilir.

İletişim Adresi

Kadın / Woman 2000
Kadın Araştırmaları ve Eğitimi Merkezi
Doğu Akdeniz Üniversitesi
İşletme ve Ekonomi Fakültesi- Ek Binası
BE280
Gazimağusa - KKTC
Tel: (392) 630 2269
Fax: (392) 392 365 1017
e-mail: jws.cws@emu.edu.tr
<http://kwj2000.journal.emu.edu.tr>

**Eastern Mediterranean University
Center for Women's Studies
Kadın / Woman 2000- Journal for Women' Studies**

Notes for Contributors

General Principles

- 1) Essays should be sent to the following e-mail address. jws.cws@emu.edu.tr
- 2) *Kadın / Woman 2000* publish in Turkish and English.
- 3) Manuscripts submitted to *KADIN / WOMAN 2000* is expected to contain original work and should not have been published in an abridged or other form elsewhere. Acceptance of a paper will imply assignment of copyright by its author to *KADIN / WOMAN 2000* and EMU Press; but the author will be free to use the material in subsequent publications written or edited by the author provided that acknowledgment is made of *KADIN / WOMAN 2000* as the place of the original publication.
- 4) All ideas, views, hypothesis or theories published in *KADIN / WOMAN 2000* are the sole responsibility of the authors and they do not reflect the ideas, views or policies of Eastern Mediterranean University or Center for the Women's Studies.
- 5) All manuscripts are assessed by at least two academic referees without any sign of the author(s)' identity and the evaluation of referees without their names are sent to the author by the chief editor.
- 6) The publisher and editors reserve the right to copyedit and proofread all the articles accepted for the publication. Copy of edited manuscripts will be sent to authors prior to publication.

Instructions to Authors

- 1) Contributors must submit their manuscripts electronically including the original figures and tables to the editor.
- 2) Manuscripts must be typed in double-spaced, with Times New Roman 12 font. The length of the articles should not exceed 9000 words and the book reviews may be around 500-2500 words.
- 3) The spelling guidelines of The Foundation of Turkish Language for the Turkish manuscripts must be taken as standard for the spelling of loan words in Turkish. Loanwords accepted in English usage should be spelled in accordance with the *Oxford English Dictionary* and its supplements. Other foreign words must be written in Italics and explained in parenthesis or at deep notes if necessary.
- 4) Manuscripts must consist of the title page, the abstract pages, both in Turkish and in English, the main article, appendix, tables, figure captions, figures, end notes, the correspondence address of the author. All these must be written on separate pages. Articles sent in both languages Turkish and English will be published together.
 - a. A title page should be prepared carrying the article title consisting of not more than 10-12 words (maximum 50 characters including the spaces), author's full name (in the form preferred for publication), and author's affiliation including mailing address.
 - b. Abstracts, not exceeding 300 words both in Turkish and English must begin from new pages. Below these the 'Key Words' and 'Anahtar Kelimeler' (not more than 10 words) must be added.
 - c. The article must begin from a fresh page.
 - d. References should be given in the text in this format: (Surname of the Author, Year of publication and page(s) quoted), (Brown, 2003:

23). Other additional information may be numbered consecutively and appear as footnotes.

- e. Quoted unpublished material should have full location reference.
- f. Tables and figures should have captions and numbers. The captions of the tables and figures must be written on the top, and references and explanations related to the figures must be written below the table.
- g. Original drawings or pictures must be submitted in a form ready for the printer. Each illustration should bear a number. Captions should be presented separately on a sheet at the end of the manuscript and should be identified by number.
- h. Equations should be numbered consequently. Equation numbers should appear in parentheses at the right margin. In cases where the derivation of formulae has been abbreviated, it is of great help to the referees if the full derivation can be presented on a separate sheet (not to be published).
- i. The references quoted or referred in the text must be listed alphabetically in the 'References' in this format: Surname initial of the name of the author (date of publication). *Full title of the book* (in italic) or full title of the article/chapter (in regular font) and *The name of the journal/book* (in italic), the place of publication: publisher, pages of the article published in the journal. Quoted unpublished material should have full location reference.

Foucault M. (1979). *Discipline and Punishment: The Birth of the Prison* . Harmondsworth: Penguin Books.

Van Dijk T. A. (2006). Discourse and Manipulation, *Discourse and Society*, 17 (2):359-383.

5) The points not mentioned here please consult APA style or Hacker, D. (2004) "APA" *A Pocket Style Manual*. Boston, New York: Bedford/St. Martin's:155-182.

- 6) Articles that do not obey these rules will be returned to the author for the necessary changes. Papers not accepted by the editorial board will be sent back to the author together with the original figures and tables.

Correspondence Address

Kadın / Woman 2000

Center for Women's Studies

Eastern Mediterranean University

Faculty of Business and Economics- Annex Building

BE280

Gazimağusa - North Cyprus

(Via Mersin 10 - Turkey)

Tel: (+90 392) 630 2269

Fax: (+90 392) 392 365 1017

E-mail: jws.cws@emu.edu.tr

[http:// http://kwj2000journal.emu.edu.tr](http://http://kwj2000journal.emu.edu.tr)

Bu Sayıda Katkıda Bulunan Yazarlar/Authors in this Issue
(Alfabetik olarak/In alphabetical order)

Makaleler / Articles

Assist. Prof. Dr. Aylin Atilla
Ege University
İzmir-Turkey

Prof. Dr. Ali Dönmez
Ankara Üniversitesi
Ankara-Turkey

Assist.Prof Dr.Derya Hasta
Ankara Üniversitesi
Ankara-Turkey

Gözde Kırıl
Psychologist
PhD Candidate
Martin-Luther-Universität
Halle-Wittenberg-Germany

Dr. Aleksandra Petrovic
Institute for Educational Research
Dobrinjska Belgrade-Serbia

**Kadın Çalışmaları ile ilgili
Etkinlikler ve Raporlar
/Activities and Reports on
Women's Studies**

Süreyya Çelmen Değer
Gender Officer
R&D Department
Gender Studies Focus Unit
TRNC President Office
Nicosia-North Cyprus

Prof. Dr. Patrizia Violi
University of Bologna
Bologna-Italy

Bu sayıda hakemlik yapanlar/Referees in this issue
(Alfabetik olarak / In alphabetical order)

Prof. Dr. Sevda Alankuş
İzmir University of Economics
İzmir-Turkey Assist. Prof. Dr.

Assist.Prof.Dr. Birikim Özgür
Near East University
Nicosia-North Cyprus

Assist.Prof.Dr. Mashoed Bailie
Eastern Mediterranean University
Famagusta-North Cyprus

Prof. Dr. S. Ruken Öztürk
Ankara University
Ankara-Turkey

Assoc.Prof.Dr. Rebecca Bryant
George Mason University
Washington DC-USA

Prof. Dr. Gülay Günlük Şenesen
Istanbul University
Istanbul-Turkey

Assoc.Prof.Dr. Maria Hadjipavlou
Cyprus University
Nicosia - South Cyprus

Assist. Prof. Dr. Rana Tekcan
Bilgi University
Istanbul-Turkey

Assist. Prof. Dr. Olga S. Hünler
İzmir University of Economics
İzmir-Turkey

Prof.Dr.Aslı Tekinay
Boğaziçi University
Istanbul-Turkey

Prof. Dr. Kai-Ling Liu
National Cheng Kung University
Tainan-Taiwan

Assoc.Prof.Dr. Nejat Ulusay
Ankara University
Ankara-Turkey